

# ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ



## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΕΙΝΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΩΣ  
(Καθηγ. Ν. 'Α. Κατσάνου).....73
- ΒΑΔΙΖΟΥΜΕ ΣΕ ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΙΟ ΗΘΙΚΗ;  
(Μητροπολίτου Σηλεύθριας Αίμιλιανού).....81
- Ο ΤΥΡΤΑΙΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (Ι. Γ. 'Αλ.)..... 83
- Η ΑΤΙΜΗΤΗ ΠΟΡΤΑ (Γεωργ. 'Αχ. Παπαδημητρίου) .....85
- ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΙΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ  
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821 ('Αθ. Α. Καραμπέτσου).....90
- ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΜΑΣ ('Αγγ. Ι. Παπακωνσταντίνου) .....93
- ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΤΑ ΝΗΣΤΙΣΙΜΑ (Πανορομίτη) .....100
- ΣΧΟΛΙΑ (Τομέως Τύπου τῆς Χ.Ε.Ε.) .....101
- Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ (Ποίημα Στεφ. Μπολέτσι) .....103
- ΕΠΙΚΑΙΡΑ (Σ.Β.Π.) ..... 104

ΕΤΟΣ 61οv

ΜΑΡΤΙΟΣ 1998

ΑΡΙΘ. 589

ΔΡΧ. 200

---

---

## Πρὸς τοὺς κ. κ. συνδρομητὰς τῶν «Ἀκτίνων»

Μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ νέου ἔτους ὑπενθυμίζομε στοὺς φίλους συνεργάτας - συνδρομητὰς μας, τὴν ἀνάγκη νὰ ἀνανεώσουν ἐγκαίρως τὴ συνδρομὴ τους γιὰ τὸ 1998.

Παρὰ τὴν αὐξηση τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, ἀπεφασίσθη ἡ συνδρομὴ τῶν «Ἀκτίνων» διὰ τὸ 1998 νὰ παραμείνῃ ἡ ἰδίᾳ, ἤτοι δρχ. 2000.

Παράκληση διὰ τὴν ἐγκαίρην καταβολὴ τῆς συνδρομῆς, ὥστε νὰ συνεχίζεται τακτικὰ καὶ ἀπρόσκοπτα ἡ κυκλοφορία τῶν «Ἀκτίνων».



### ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ 1998

**Ἑσωτερικοῦ: Δρχ. 2000 • Κύπρου: £ 8 • Ἐξωτερικοῦ γενικῶς: \$ 20**

Ἡ συνδρομὴ καταβάλλεται εἰς τὰ γραφεῖα μας, Ἀθηνῶν (Καρύτση 14), Θεσσαλονίκης (Ἀγ. Σοφίας 41). Ἡμπορεῖ ἐπίσης νὰ ἀποστέλλεται διὰ ταχυδρομικῆς ἐπιταγῆς εἰς τὸ Γραφεῖον μας τῶν Ἀθηνῶν (Καρύτση 14 - 105 61 Ἀθήνα).

Εἰδικῶς οἱ συνδρομηταὶ μας τῆς ἐπαρχίας ἡμποροῦν νὰ καταθέτουν τὴ συνδρομὴ τους, ἔναντι κανονικῆς ἀποδείξεως πληρωμῆς, στοὺς ἐθελοντὰς ἀντιπροσώπους ἢ συνεργάτας μας στὶς πόλεις ὅπου ὑπάρχουν.

# AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Ἔτος 61ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 1998

Ἀριθ. 589

## Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΕΙΝΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΩΣ

Πολλοί ἄνθρωποι καί ἐπί πολλούς αἰῶνες παραδέχονται δύο ἀλήθειες: μία ἐγκόσμια, προϊόν τῆς ἀνθρώπινης νοήσεως καί μία ἐξ ἀποκαλύψεως. Ἡ πρώτη ἀφορᾷ στίς πραγματικότητες τοῦ ὕλικου κόσμου, εἶναι σχετική καί ἐξελισσομένη, ἐνῶ ἡ δεύτερη εἶναι ἀπόλυτη, αἰώνια καί ἀναλλοίωτη.

Ἡ Θεολογία, ἀπό τήν ἐποχή τῶν νεοπλατωνικῶν, τῶν πατέρων τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας καί τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου (354 μ.Χ.), προσπάθησε νά ἐναρμονίσει τόν φιλοσοφικό λόγο μέ τό δόγμα, δηλ. χρησιμοποίησε τίς λεπτές φιλοσοφικές ἐννοιες γιά νά διατυπώσει μέ ἀκρίβεια τό περιεχόμενο τῆς πίστεως. Τό ἄπειρο Ὄν δημιούργησε τόν κόσμο ἀπό τό τίποτε καί μάλιστα, κατά τόν Ἱερό Αὐγουστίνου, ἡ δημιουργία ἐγινε ὄχι σέ κάποιο χρόνο, ἀλλά μαζί μέ τόν χρόνο. Μία ἀπ' τίς προσπάθειες τῆς δυτικῆς θεολογικῆς-φιλοσοφικῆς σκέψεως ἦταν νά διατυπώσει ἐπιχειρήματα καί ἀποδείξεις γιά τήν ὑπαρ-

ξη τοῦ Θεοῦ. Αὐτό δέν ἦταν βέβαια νέο. Πολύ πρὶν, ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης καί οἱ Στωϊκοί εἶχαν διατυπώσει τέτοια ἐπιχειρήματα, ὅπως τό κοσμολογικό (ἢ τῆς πρώτης αἰτίας), τοῦ πρώτου κινούντος, τό τελεολογικό, ἐπιχειρήματα ἠθικῆς τάξεως, τό ὄντολογικό ἐπιχείρημα καί ἄλλα. Ὁ δημιουργός τοῦ τελευταίου (ὁ Ἄνσελμος) εἶχε μάλιστα πλήρη συνείδηση τοῦ πεπερασμένου τῆς ἀνθρώπινης γνώσεως καί συνεπῶς τοῦ ἀδυνάτου νά συλλάβει τό ἄπειρο καί τό ἀπόλυτο. Δέν ζητῶ, ἐγγραφε, νά καταλάβω γιά νά πιστέψω. Πιστεύω γιά νά καταλάβω. Ἀλλά καί ἀπό τήν ἀρχαιότητα ὀρισμένοι στοχαστές καί πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εἶχαν τονίσει το πεπερασμένο τῆς νοήσεως καί τήν ἀνωτερότητα τῆς ἀποκαλύψεως καί τῆς πίστεως. Ὑπῆρξε ἔτσι κάποια ἐνδογενῆς ἀντίφαση τῆς θεολογικῆς σκέψεως. Ἀπό τή μία, ἐπιχειρήματα γιά τήν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ καί ἀπό τήν ἄλλη συνείδηση τῆς ἀδυναμίας τῆς

πεπερασμένης νοήσεως νά συλλάβει τό άπειρο.

Περί τό τέλος του Μεσαιώνα, οί δυτικοί θεολόγοι ήταν χωρισμένοι σε δύο αντίθετα ρεύματα: στους ρεαλιστές και στους νομιναλιστές. Οί πρώτοι, ακολουθώντας την Πλατωνική παράδοση, πίστευαν στην αυτόνομη ύπαρξη των γενικών έννοιων, ένω οί δεύτεροι, ακολουθώντας τον Άριστοτέλη, ύποστήριζαν ότι οί έννοιες είναι άπλά όνόματα, με τά όποια δηλώνουμε κάποια όμοειδή τάξη πραγμάτων, φαινομένων, καταστάσεων κλπ. Έτσι θεωρούσαν τή γνώση, όχι προΐόν τής καθαρής νοήσεως, αλλά τής μελέτης των συγκεκριμένων πραγμάτων. Μία από τίς βασικές άπόψεις του νομιναλισμού, έν σχέσει με τό πρόβλημα του Θεού, ήταν ή θεωρία τής διπλής αλήθειας. Δέν άμφισβητούσαν οί όπαδοί τής θεωρίας αυτής ρητά την ύπαρξη του Θεού. Πίστευαν όμως ότι οί δύο αλήθειες είναι μή συγκρίσιμες. Έτσι τυχόν διαφωνία μεταξύ τής Έπιστήμης και των Γραφών δέν εσήμαινε ότι οί δύο αλήθειες συγκρούονται, δηλ. ότι ή Έπιστήμη άμφισβητεί την αυθεντία των Γραφών. Η θεωρία τής διπλής αλήθειας απέβλεπε κυρίως στην νομιμοποίηση τής επιστημονικής αναζητήσεως, δηλ. στο δικαίωμα ύπάρξεως τής Έπιστήμης, χωρίς νά άμφισβητεί ρητά τή νομιμότητα τής έννοιας του Θεού. Και αυτός ό συμβιβασμός ήταν αναπόφευκτος σε μία εποχή παντοδυναμίας τής Δυτικής Έκκλησίας με όλους του κατασταλτικούς μηχανισμούς της.

Πολύ άργότερα, τον 18ο αιώνα ό David Hume θεωρούσε ως μόνη νόμιμη πραγματικότητα τό σύνολο των αίσθητηριακών δεδομένων. Άμφισβητούσε άκόμη και την ύπαρξη του υλικού κόσμου και τής φύσεως, επειδή μία τέτοια ύπαρξη υπερβαίνει την έμπειρία. Τήν δέ μεταφυσική την θεωρούσε αυταπάτη και χίμαιρα.

Άκόμη περισσότερο, ή έννοια του Θεού δέν άντιστοιχούσε ούτε σε σχέσεις παραστάσεων, ούτε σε γεγονότα.

Ό Κάντ έξισε την ίδια περίπου εποχή με τον Hume μία έπαναστατική εποχή που χαρακτηριζόταν από ραγδαία άνάπτυξη των φυσικών επιστημών και την χρεωκοπία τής παραδοσιακής Μεταφυσικής. Ό Κάντ, αντίθετα με τον Hume, δέχεται την ύπαρξη μιάς αντικειμενικής πραγματικότητας, άνεξάρτητης από τό ύποκείμενο. Άλλά ό άνθρωπος γνωρίζει την πραγματικότητα μέσα στο χώρο και τον χρόνο με βάση τίς διαδικασίες τής νοήσεως (αιτιότητα κλπ) και συνεπώς δέν γνωρίζει τά πράγματα αυτά καθ' έαυτά. Η νόηση συλλαμβάνει μόνο τά φαινόμενα και επιβάλλει τους νόμους της στην Φύση. Άλλά ή ύπαρξη του Θεού, ή άθανασία τής ψυχής, ή έλευθερία τής βουλήσεως, τό άπειρο και ή αιωνιότητα του κόσμου είναι πράγματα άπρόσιτα στην νόηση και τή λογική. Ό Κάντ ήταν αντίθετος στην Μεταφυσική και προσπάθησε νά θεμελιώσει την ύπαρξη του Θεού από την όδο τής Ηθικής και όχι τής Έπιστήμης.

Η Φιλοσοφία, έχοντας καθορίσει τά όρια τής ανθρώπινης νοήσεως, απέκλειε άραγε την αντιμετώπιση του φαινομένου τής Θρησκείας και τής έννοιας του Θεού, με τά δικά μας μέσα; Σήμερα τά πράγματα έχουν αλλάξει. Οί φυσικές επιστήμες, εξετάζοντας τή δομή τής ύλης, την αίτιοκρατία, τον χώρο και τον χρόνο, τή δομή, τή δημιουργία και την εξέλιξη του Σύμπαντος, τό φαινόμενο τής ζωής και τής νοήσεως, εισέρχονται, αναπόφευκτα, στην περιοχή τής Φιλοσοφίας. Βέβαια, οί φυσικές επιστήμες δέν μπορούν νά άποδείξουν ή νά άναίρεσουν την ύπαρξη του Θεού, όπως π.χ. μετρούν τό φορτίο του ήλεκτρονίου, την περιεκτικότητα του αίματος σε χοληστερίνη, την όξύτητα των έλαίων κ.ά. Άλλά, με βάση τά δεδομένα τους δια-

μορφώνεται μιά συνεχώς εξελισσόμενη εικόνα του Κόσμου, ή όποια έναρμονίζεται όλο και περισσότερο με τό θρησκευτικό κοσμοείδωλο. 'Υπάρχουν πράγματι δύο αλήθειες; Σήμερα ό χώρος των φυσικών επιστημών έχει κατακλυσθεί από έντυπωσιακές και παράξενες ιδέες για τόν χώρο και τόν χρόνο, τό πνεύμα και τήν ύλη, τόσο αντίθετες με τήν κλασσική νόηση και τήν κοινή λογική, ώστε για τόν μή ειδικό άπαιτούν περισσότερη πίστη άπ' ό,τι άπαιτεί ή ύπαρξη του Θεού.

'Ενδεικτικό του πόσο οί σύγχρονες επιστημονικές ανακαλύψεις έξωθούν τούς επιστήμονες να παραδεχθούν αναγκαστικά ότι κάτι θεϊκό ύπάρχει στό Σύμπαν, είναι ή υπόθεση του λεγόμενου *Φυσικού Θεού*. "Όσοι επικαλούνται τόν Θεό ως εξήγηση της κοσμικής όργανώσεως, ύπονοούν συνήθως κάποια *ύπερφυσική δύναμη*, πού δρᾷ στόν κόσμο έξω από φυσικούς νόμους. "Όμως είναι άπολύτως δυνατό τά περισσότερα —άν όχι όλα— από όσα συναντούμε στό Σύμπαν να είναι άποτελέσματα ενός εύφουδς, έντελώς φυσικού χειρισμού, σύμφωνα πάντα με τούς νόμους της Φυσικής. 'Επί παραδείγματι, ό Γαλαξίας μας θά μπορούσε να έχει κατασκευασθεί από κάποιον πανίσχυρο νοϋ, ό όποιος θά αναδιέτασε τά άρχέγονα άέρια, χρησιμοποιώντας προσεκτικά τοποθετημένα βαρυτικά σώματα, έλεγχόμενες έκρήξεις και άλλα μέσα, πού θά είχε στη διάθεσή του ένας άστρομηχανικός της διαστημικής μας εποχής. Θά μπορούσε ένας τέτοιος νοϋς να θεωρηθεί Θεός; "Όχι βέβαια. Διότι ό Θεός νοείται ως δημιουργός όλοκλήρου του Σύμπαντος (συμπεριλαμβανομένου του χώρου και του χρόνου) και όχι ως κατασκευαστής γαλαξιών. "Ένα όν αναγκασμένο να δρᾷ μέσα στό ύπάρχον φυσικό Σύμπαν, χρησιμοποιώντας προϋπάρχοντες νόμους, δέν μπορεί να θεωρηθεί ποιητής των πά-

ντων. 'Ακόμη και άν είχε κατασκευάσει όλους τούς γαλαξίες, πάλι δέν θά ήταν Θεός, άν δέν μπορούσε να δημιουργήσει ή να καταστρέψει τόν χώρο και τόν χρόνο. Πατί δέν θά μπορούσε να ενεργήσει έξω από τούς νόμους της φύσεως και να δημιουργήσει τόν κόσμο από τό τίποτε, όπως άπαιτεί ή χριστιανική διδασκαλία. "Ένα τέτοιο όν θά τό όνομάζαμε *φυσικό* και όχι *ύπερφυσικό* Θεό.

'Ο πρώτος πού διεχώρισε τήν πραγματικότητα σε ύλικό κόσμο (δηλ. οϋσία με κάποια έκταση) και νοητικό κόσμο (νοϋσα οϋσία) ήταν ό Descartes. 'Ο ύλικός κόσμος άποτελείται από αντικείμενα, πού έχουν όρισμένες θέσεις στό χώρο, έχουν όγκο, μάζα, ηλεκτρικό φορτίο και άλλες φυσικές ιδιότητες. 'Ο φυσικός αυτός κόσμος είναι (τουλάχιστον σε μεγάλο βαθμό) παρατηρήσιμος. 'Ο νοητικός κόσμος δέν άποτελείται από ύλικά αντικείμενα, αλλά από σκέψεις, οί όποιες δέν έντοπίζονται στόν χώρο, αλλά φαίνεται να ύπάρχουν σ' έναν δικό τους κόσμο ιδιωτικό και άπροσπέλαστο από τούς άλλους παρατηρητές. Αυτό όμως τό "Σύμπαν" των σκέψεων συνδέεται στενά με τό φυσικό Σύμπαν. 'Ο νοϋς, διαμέσου των αισθήσεων, δέχεται συνεχώς πληθώρα πληροφοριών, πού αναπτύσσουν διανοητική δραστηριότητα στόν έγκέφαλο, προκαλώντας νέες σκέψεις, ή τροποποιώνοντας παλαιές. 'Αντιστρόφως, ό πνευματικός διανοητικός κόσμος επενεργεί στόν φυσικό διαμέσου της βουλήσεως.

'Η ταχεία ανάπτυξη ισχυρών ηλεκτρονικών ύπολογιστών διήγηρε τό ενδιαφέρον για τούς μηχανισμούς πού βρίσκονται πίσω από τήν ικανότητα του ανθρώπου να σκέπτεται και όδήγησε σε έξονυχιστικές αναλύσεις της σχέσεως νοϋ και έγκεφάλου. Στο κέντρο αυτών των έργασιών βρίσκεται τό επίμαχο έρώτημα: *Είναι δυνατό να σκέπτονται οί μη-*

χανές; Μέχρι στιγμής, οί υπολογιστές εκτελούν μόνο αυτά, πού προγραμματίσαν μέσα τους οί άνθρωποι-χειριστές τους. Κανένας υπολογιστής δέν μπορεί νά ξεφύγει καί νά γίνει αυτόβουλη δημιουργική ύπαρξη, ίκανή νά αγαπήσει, νά γελάσει, νά κλάψει, νά φωνάξει ή νά ενεργήσει μέ δική του βούληση. 'Η βασική αντίρρηση σήμερα στήν ιδέα τής τεχνητής ευφυΐας είναι οί μηχανές δέν έχουν ψυχή.

'Επανερχόμενοι λοιπόν στόν λεγόμενο φυσικό Θεό, καταλήγουμε οτι είναι συμβιαστός λογικά μόνο μέ τίς επιστημονικές μας γνώσεις γιά τόν φυσικό κόσμο. 'Αλλά δέν φαίνεται νά διαφέρει σέ τίποτε από μία φυσική θεωρία, δηλ. από ένα μοντέλο του φυσικού κόσμου, πού είναι καθαρό δημιούργημα τής ανθρώπινης φαντασίας καί υπόκειται ανά πάσα στιγμή σέ τροποποίηση ή απόρριψη, αν νέα πειραματικά δεδομένα δέν συμφωνούν μέ τίς προβλέψεις του μοντέλου.

'Ο Λουκρήτιος είχε πει οτι "τίποτε δέν γίνεται από τό τίποτε". Καί όμως ή σύγχρονη Φυσική 'Επιστήμη έχει καταλήξει στό θεωρητικό συμπέρασμα πώς όλα μπορεί νά έχουν προκύψει από τό τίποτε, υπακούοντας αυστηρά στους Νόμους τής Φυσικής, δηλ. χωρίς καμία φυσική έξωτερική επέμβαση. Αυτό σημαίνει οτι ή Φυσική μπορεί νά απαντήσει στό ερώτημα του Νεύτωνα: "'Από πού προέρχεται όλη αυτή ή τάξη καί όμορφιά, πού βλέπουμε στόν κόσμο;" Δηλ. πώς απέκτησε τό Σύμπαν τήν όργάνωση πού έχει; 'Η απάντηση πού δίνουν σήμερα ώρισμένοι θεωρητικοί φυσικοί σέ πολύ άδρές γραμμές, είναι οτι μία αρχικώς χαοτική κατάσταση, πού δημιουργήθηκε μέ τόν big bang (μεγάλη έκρηξη) πριν από 10-20 χιλιάδες εκατομμύρια έτη, μέ τήν συνεχή πτώση τής θερμοκρασίας καί τή διαστολή άρχισε νά αποκτά τάξη, λόγω τοπικής

έλαττώσεως τής έντροπίας. Δέν χρειάζεται συνεπώς νά υποθέσουμε οτι ή δημιουργία άρχισε μέ μία έξαιρετικά όργανωμένη καί ειδικώς διατεταγμένη κατάσταση, όπως έλεγαν οί παλαιοί επιστήμονες. Δηλ. ή σημερινή όργάνωση δέν έρχεται σέ αντίθεση μέ τήν υπόθεση οτι τό Σύμπαν γεννήθηκε από μία τυχαία καί χωρίς τάξη κατάσταση. Αυτή είναι άραγε σήμερα ή επιστημονική αλήθεια γιά τή δημιουργία του Σύμπαντος; Ναι, αλλά στό επίπεδο τής θεωρίας καί όχι του πειράματος. Δηλ. πειραματικά δεδομένα, πού νά επιβεβαιώνουν τή θεωρία αυτή δέν υπάρχουν. 'Υπενθυμίζω οτι ή επιστημονική μέθοδος έχει δύο σκέλη: τά πειραματικά δεδομένα, πού παραμένουν αναλλοίωτα στους αιώνες, καί τίς θεωρίες, πού είναι κατασκευάσματα καί μοντέλλα τής ανθρώπινης νοήσεως καί φαντασίας, γιά νά εξηγήσει καί νά προβλέψει τά πειραματικά δεδομένα. Αυτό τό σκέλος αλλάζει πολύ συχνά καί πολύ εύκολα, χωρίς τόν παραμικρό δισταγμό.

'Η σύγχρονη λοιπόν θεωρία είναι οτι τό Σύμπαν γεννήθηκε από μία άτακτη κατάσταση. 'Ας θυμηθοΰμε λίγο τί λέει ή άλλη αλήθεια, ή έξ άποκαλύψεως: "... 'Η γή ήν άόρατος καί άκατασκεύαστος, καί σκότος επάνω τής άβύσσου, καί πνεΰμα Θεού έπεφέρετο επάνω του ύδατος". 'Ερχεται σέ αντίθεση ή περιγραφή αυτή μέ τήν επιστημονική αλήθεια; 'Οχι βέβαια.

Στό δεύτερο μεγάλο ερώτημα : πώς προέκυψαν όλα τά φυσικά αντικείμενα, πού βλέπουμε γύρω μας, ο William Palley τόν 18ο αιώνα στό βιβλίο του **Φυσική Θεολογία** έγραφε οτι τό Σύμπαν σέ πολυπλοκότητα καί όργάνωση μοιάζει μέ ένα ρολόι καί συνεπώς πρέπει νά υπάρχει ένας κοσμικός σχεδιαστής, πού διευθέτησε τόν Κόσμο μ' αυτόν τόν τρόπο, έχοντας κατά νουν κάποιο σκοπό. Σήμερα, είναι γνω-

στό ότι τά άστρα και οί πλανήτες σχηματίστηκαν από τά άρχέγονα άέρια, ενώ ή κοσμική ύλη δημιουργήθηκε μέ τή Μεγάλη Έκρηξη. Πολύ πρόσφατες άνακαλύψεις στή Φυσική τών σωματιδίων ύποδεικνύουν μηχανισμούς, μέ τούς οποίους τό κοσμικό πεδίο τής βαρύτητας μπορεί νά δημιουργήσει ύλη στόν κενό χώρο. 'Ακόμη δέ και για τήν προέλευση του χωροχρόνου ύπάρχουν είκασίες ότι μπορεί νά εμφανίστηκε αυτόμάτως, χωρίς νά παραβιάζονται οί νόμοι τής Φυσικής. 'Η Κβαντική θεωρία είναι αυτή, πού έξηγει αυτό τό παράξενο ένδεχόμενο. 'Ο λεγόμενος κβαντικός παράγοντας επιτρέπει νά συμβαίνουν στόν ύποατομικό κόσμο φαινόμενα χωρίς φυσική αίτια, όπως ή εμφάνιση σωματιδίων χωρίς είδικό λόγο.

Τί είναι αυτός ό κβαντικός παράγοντας; Στή δεκαετία του 1920 πραγματοποιήθηκε στήν κλασική Φυσική μία επανάσταση, πού συγκλόνησε τήν έπιστημονική κοινότητα και έστίασε όσο ποτέ άλλοτε τήν προσοχή στή σχέση μεταξύ του παρατηρητή και του έξωτερικού κόσμου. Είναι ή γνωστή κβαντική θεωρία, ή όποια άποτελεί ένα μεγάλο θεμέλιο τής σύγχρονης Φυσικής. Κεντρική έννοια τής θεωρίας αυτής είναι ή άβεβαιότητα, πού παρουσιάζεται σέ όλα τά άτομικά και ύποατομικά φαινόμενα και ή όποια οδηγεί κατ' ευθείαν στό μή προβλέψιμο. Μά καλά, κάθε συμβάν δέν έχει κάποια αίτια; Λίγοι θά μπορούσαν νά τό άρνηθούν. Και μάλιστα στό παρελθόν ή άλυσιδα αίτιού-άποτελέσματος χρησιμοποιήθηκε για νά ύποστηριχθεί ή ύπαρξη του Θεού, του πρώτου αίτιου τών πάντων. 'Εντούτοις, ή Κβαντική θεωρία επιτρέπει τήν εμφάνιση άποτελεσμάτων χωρίς αίτιες.

Οί περισσότεροι φυσικοί, μέ επικεφαλής τόν Δανό Niels Bohr (είναι αυτός πού διατύπωσε τήν πρώτη θεωρία τής δομής

του άτόμου, Nobel 1922) δέχθηκαν ότι σέ άτομική κλίμακα ή άβεβαιότητα αυτή είναι πραγματικά έγγενής ιδιότητα τής φύσεως: άκριβείς νόμοι εφαρμόζονται μόνο στα μακροσκοπικά άντικείμενα, όπως στίς μπάλλες του ποδοσφαίρου, ενώ στήν περίπτωση του μικροκόσμου τών άτόμων ισχύουν οί νόμοι τής ρουλέτας. 'Ο Einstein διαφωνούσε μ' αυτήν τήν άποψη, λέγοντας ότι "ό Θεός δέν παίζει ζάρια".

'Η διαμάχη τών Bohr και Einstein άφορρά στό απλούστατο έρώτημα: είναι τό άτομο ένα πράγμα ή ένα θεωρητικό κατασκευάσμα τής φαντασίας, χρήσιμο για τήν έξήγηση πολυαριθμών παρατηρήσεων; 'Αν τό άτομο ύπάρχει πραγματικά ως ανεξάρτητο πράγμα, τότε πρέπει τό λιγώτερο νά έχει μία θέση και μία καθορισμένη ταχύτητα. "Όμως αυτό τό άρνεϊται ή κβαντική θεωρία, πού ύποστηρίζει ότι μπορούμε νά ξέρουμε τό ένα άπ' αυτά τά δύο άκριβώς, αλλά ποτέ και τά δύο ταυτοχρόνως. Αυτή είναι, μέ πολύ άπλά λόγια, ή περίφημη άρχή τής άβεβαιότητας του Heisenberg (Nobel 1932) ενός άπό τούς θεμελιωτές τής θεωρίας. Σύμφωνα μέ τήν αυτή άρχή, αυτή καθ' έαυτή ή ιδέα ενός μικροσκοπικού σωματιδίου σέ μία συγκεκριμένη θέση και μέ ώρισμένη ταχύτητα δέν έχει κανένα νοήμα. Μπορείτε νά ρωτήσετε πού βρίσκεται τό σωματίδιο και νά πάρετε σαφή άπάντηση. Μπορείτε επίσης νά ρωτήσετε μέ τί ταχύτητα κινείται και νά πάρετε πάλι άκριβή άπάντηση. "Όμως δέν ύπάρχει άπάντηση σέ έρώτημα του τύπου: "πού είναι και μέ τί ταχύτητα κινείται;" 'Η θέση και ή όρμή (δηλ. ή κίνηση) άποτελούν δύο φυσικώς άσυμβίβαστες όψεις τής πραγματικότητας τών μικροσκοπικών σωματιδίων. Σύμφωνα μέ τόν Bohr, ό άσαφής και φανταστικός κόσμος τών σωματιδίων γίνεται σαφής και συγκεκριμένη πραγματικότητα τή στιγμή, πού θά παρατηρηθεί.

“Ένα πείραμα στο Πανεπιστήμιο τῶν Παρισίων τό 1982 ἀπό τόν Alain Aspect ἀφήνει ἐλάχιστα περιθώρια ἀμφιβολίας ὅτι ἡ ἀβεβαιότητα τοῦ μικροκόσμου εἶναι ἐγγενής καί συνεπῶς εἶχε δίκαιο ὁ Bohr καί ὄχι ὁ Einstein. Σήμερα πρέπει πλέον νά παραδεχθοῦμε συμβάντα χωρίς αἰτίες, σωματίδια-φαντάσματα, χωρίς αἰτίες, σωματίδια-φαντάσματα, πραγματικότητες πού γεννιοῦνται μόνο μέ τήν παρατήρηση κ.ἄ.

“Ἄν ἡ Κβαντική θεωρία ἐπεκταθεῖ ὥστε νά περιλάβει καί τήν βαρύτητα, ἐξηγεῖται αὐτομάτως καί ἡ συμπεριφορά τοῦ χωροχρόνου. Μία τέτοια κβαντική θεωρία τῆς βαρύτητας διατυπώθηκε πολύ πρόσφατα ἀπό τόν Καθηγητή Hawking τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Καίμπριτζ. Ἡ θεωρία αὐτή προικίζει τόν χώρο καί τόν χρόνο μέ τό ἴδιο εἶδος ἀβεβαιότητας καί μὴ προβλεψιμότητας, πού χαρακτηρίζει τά κβαντικά φαινόμενα. Ἔτσι, ὁ χωροχρόνος μπορεῖ νά δημιουργηθεῖ καί νά καταστραφεῖ αὐτομάτως καί χωρίς φυσική αἰτία, μέ τόν ἴδιο τρόπο πού δημιουργοῦνται καί ἐξαυλώνονται αὐτομάτως καί ἀναιτίως τά στοιχειώδη σωματίδια. Δηλ., ὁ χωροχρόνος θά μπορούσε νά ξεπηδήσει αὐτομάτως ἀπό τήν ἀνυπαρξία, ὡς ἀποτέλεσμα μιᾶς κβαντικῆς μεταπτώσεως, χωρίς φυσική αἰτία. “Ὅλα αὐτά βέβαια σέ ὑπομικροσκοπική κλίμακα. Ἀλλά μία τέτοια μικροσκοπική φυσική κλίμακα θά μπορούσε νά διασταλεῖ μέσα σέ κλάσματα τοῦ δευτερολέπτου καί νά ἀποκτήσει κοσμικές διαστάσεις.

Σύμφωνα μέ ἕνα τέτοιο σενάριο, ὁλόκληρος ὁ κόσμος μπορεῖ νά ἔχει προέλθει ἀπό τό τίποτε, ἐνῶ ἡ γέννησή του, πού συμφωνεῖ ἀπολύτως μέ τούς νόμους τῆς Κβαντικῆς Φυσικῆς, δημιουργεῖ ὅλη τήν ἀπαιτούμενη ὕλη καί ἐνέργεια γιά νά οἰκοδομηθεῖ τό Σύμπαν, πού βλέπουμε σήμερα. Χωρίς κανένα φυσικό ἀντάλλαγμα.

Ἀπό τό τίποτε. Ὁ Φυσικός Alan Guth εἶπε: Λέγεται συχνά ὅτι δέν δίνεται τίποτε δωρεάν. Καί ὅμως τό Σύμπαν δόθηκε Δωρεάν!

Δωρεάν μέν, ἀλλά βάσει κάποιων νόμων. Γιατί ὅμως τό Σύμπαν ἔχει τούς νόμους πού ἔχει καί ποιός ἐπέβαλε αὐτούς τούς νόμους; Μπορεῖ ἡ Ἐπιστήμη νά ἀπαντήσει στό ἐρώτημα αὐτό; Ὅχι. Τό μόνο πού προσπαθεῖ σήμερα, μέ τή λεγόμενη θεωρία τῆς υπερβαρύτητας, εἶναι νά περιγράψει μαθηματικῶς ὅλες τίς δυνάμεις τῆς Φύσεως καί ὅλα τά στοιχειώδη σωματίδια τῆς ὕλης. Ἄν τό ἐπιτύχει αὐτό, θά ἐξηγήσει γιατί ὁ Κόσμος ἀποτελεῖται ἀπό πρωτόνια, νετρόνια, μεσόνια, ἠλεκτρόνια κλπ. καί ὄχι ἀπό ἄλλα σωματίδια μέ ἄλλες ιδιότητες. Θά προκύψει ἔτσι μία ἐξοχη μαθηματική θεωρία, πού θά συμπεριλαμβάνει ὅλη τήν Φυσική σέ ἕναν ὑπερνόμο. Ὅμως ξαναγυρίζουμε στό ἴδιο ἐρώτημα: Γιατί αὐτός ὁ ὑπερνόμος καί ὄχι κάποιος ἄλλος;

Φθάσαμε λοιπόν στό συμπέρασμα ὅτι οἱ φυσικές ἐπιστήμες μποροῦν ἴσως νά ἐξηγήσουν τό περιεχόμενο, τήν προέλευση καί τήν ὀργάνωση τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ὄχι ὅμως καί τούς ἴδιους τούς νόμους. Ἡ παραδοσιακή ἄποψη εἶναι ὅτι ὁ Θεός ἐφεῦρε τούς φυσικούς νόμους καί δημιούργησε τά πράγματα (χωροχρόνο, ἄτομα, ἀνθρώπους κλπ) πού ὑπακούουν σ' αὐτούς τούς νόμους. Τό “Δωρεάν” σενάριο ἰσχυρίζεται ὅτι τό μόνο πού χρειάζεται εἶναι οἱ νόμοι. Τό Σύμπαν μπορεῖ νά φροντίσει γιά τόν ἑαυτό του ἀκόμη καί γιά τή δημιουργία του.

Γιά τούς νόμους δέν μποροῦμε νά πούμε τίποτε. Αὐτοί πρέπει νά ὑπάρχουν, ἐπειδή μόνο μ' αὐτούς μπορεῖ νά ξεκινήσει τό Σύμπαν. Πολλοί φυσικοί πιστεύουν ὅτι τό ἐρώτημα δέν ἐπιδέχεται ἐπιστημονική ἀπάντηση. Ἄλλοι δέχονται τήν ἀνθρωπική (Dicke 1961), σύμφωνα μέ τήν



όποια οί νόμοι πρέπει νά είναι τέτοιοι, ώστε νά επιτρέψουν τήν εμφάνιση παρατηρητῶν, δηλ. ἡ ζωὴ εἶναι ἄμεση συνέπεια τῶν φυσικῶν νόμων καί τῶν φυσικῶν σταθερῶν τοῦ Σύμπαντος. Ἐπί δισεκατομμύρια χρόνια τό πλαγκτόν, τά βακτήρια καί τά φύκη κυριαρχοῦσαν στόν πλανήτη. Καί ξαφνικά ἡ ζωὴ ἔγινε πολὺ πολὺ πλοκή. Αὐτό συνέβη κατά τήν γεωλογικὴ περίοδο Cambrian, πού τοποθετεῖται πρὶν ἀπὸ 543 ἕως 510 ἑκατομμύρια ἔτη. Κατά τό σχετικῶς μικρὸ αὐτὸ διάστημα τῶν 33 ἑκατομμυρίων ἐτῶν δημιουργήθηκε ἀπότομα ἕνας ἀπίστευτος ἀριθμὸς πολυκυττάρων ζῶων, τά ὅποια ἦταν οἱ πρόγονοι ὄλων τῶν ὀργανισμῶν πού τώρα κολυμποῦν, πετοῦν, ἔρπουν καί περπατοῦν στόν ὀρατὸ κόσμο. Ζωὴ ὑπάρχει στόν πλανήτη ἐπὶ 4 δισεκατομμύρια ἔτη περίπου ἀπὸ ὅλα τά 4,5 δισεκατομμύρια ἔτη του. Σέ μία ἔκρηξη δημιουργίας χωρὶς προηγούμενο, ἐμφανίζεται ὄλο τό ζωϊκὸ βασίλειο καί ὁ ἄνθρωπος, γι' αὐτὸ ἀναφέρεται ἡ περίοδος αὐτὴ ὡς βιολογικὸ Big Bang. "Ὅλα αὐτὰ στηρίζονται σέ γεωλογικά καί παλαιοντολογικά εὐρήματα ἀπὸ τό 1987 στὴ Γροιλανδία, τὴν Κίνα, τὴ Σιβηρία καί τώρα τὴ Namibia καί δείχνουν ὅτι αὐτὴ ἡ νέα βιολογικὴ περίοδος συνέβη πρακτικῶς τὴν ἴδια στιγμή τοῦ γεωλογικοῦ χρόνου σ' ὀλόκληρον τόν κόσμο.

Οἱ ἐπιστήμονες νόμιζαν ὅτι ἡ ἐξέλιξη τῶν φύλων καί τῶν εἰδῶν συνέβη σέ περίοδο 75.000.000 ἐτῶν. Πρὶν ἀπὸ 3 χρόνια ὅμως μία ὁμάδα ἐρευνητῶν ἀπὸ το MIT καί τό Harvard βρῆκαν ὅτι ἡ κύρια ἐξέλιξη ἔγινε σέ περίπου 10.000.000 χρόνια, δηλ. πολὺ ταχύτερα ἀπὸ ὅ,τι προέβλεπε ἡ θεωρία τοῦ Δαρβίνου. Ποιὸς τὴν ἔκανε τόσο γρήγορη; Δέν ξέρουμε. Σέ ἕνα νέο βιβλίο At home in the Universe, ὁ θεωρητικὸς S. Kauffman τοῦ Ἰνστιτούτου Santa Fe ὑποστηρίζει ὅτι κάτω ἀπὸ τὴν "ἀνωμαλία" τῆς δημιουργίας κατά τὴν περίοδο

Cambrian κρύβονται νόμοι, τοὺς ὁποίους μόνο ἀμυδρὰ βλέπουμε καί οἱ ὅποιοι κυβερνοῦν ὄχι μόνο τὴ βιολογικὴ ἐξέλιξη, ἀλλὰ καί τὴν ἐξέλιξη τῶν φυσικῶν, χημικῶν καί τεχνικῶν συστημάτων.

*Ποῦ εἶναι λοιπόν οἱ δύο ἀλήθειες;* Σέ ποιὸ σημεῖο ἀπ' ὅλα αὐτὰ πού ἀνέφερα ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ ἐκείνη τῆς ἀποκαλύψεως; Πουθενά. Ἐὰν ἐπιμένετε στὴν ὑπαρξὴ δύο ἀληθειῶν, τότε αὐτές δέν εἶναι παράλληλες ἢ ἀντιπαράλληλες ἀλήθειες. Ἀπλῶς ἡ μία εἶναι συνέχεια τῆς ἄλλης. Καί ὅταν κάτι εἶναι συνέχεια κάποιου ἄλλου, καί τά δύο μαζί ἀποτελοῦν ἕνα πράγμα ὡς ὀλότητα. Ἐξ ἄλλου, δέν συμφωνοῦν ὄλοι οἱ φυσικοὶ ὅτι ἔχει νόημα νά μιλάμε γιὰ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια. Ἡ φυσικὴ δέν μιλάει γιὰ ἀλήθεια, ἀλλὰ γιὰ μοντέλλα, πού μᾶς βοηθοῦν νά συσχετίζουμε μέ συστηματικὸ τρόπο μία παρατήρηση μέ κάποια ἄλλη. Ὁ Bohr πάλι ἐξέφρασε αὐτὴ τὴ θετικιστικὴ ἀποψη, λέγοντας ὅτι ἡ Φυσικὴ ἐκθέτει πῶς λειτουργεῖ καί ὄχι τί εἶναι τό Σύμπαν.

"Ὅλοι οἱ μεγάλοι ἐπιστήμονες, ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν λεπτότητα καί τὴν ὁμορφιά τοῦ φυσικοῦ κόσμου, πού προσπαθοῦν νά κατανοήσουν. Πολλές φορές αὐτὴ ἡ αἴσθηση, ὅτι τό Σύμπαν εἶναι ὠραῖο, ὑπῆρξε ἡ κατευθυντήρια γραμμὴ δράσεως, πού ὀδήγησε σέ νέες ἀποκαλύψεις. Ὁ Dirac (Nobel 1933) ἔγραψε κάποτε: εἶναι σημαντικότερο νά ἐπιτύχει κανεὶς ὁμορφιά στὶς ἐξισώσεις του, ἀπὸ τό νά τίς προσαρμόσει τέλεια στὰ πειραματικὰ δεδομένα...

Ὁ Einstein ἐξέφρασε ἀνεπιφύλακτα τό θαυμασμὸ του γιὰ τὴν ὁμορφιά τῆς λογικῆς ἀπλότητος, πού ἔχει ἡ τάξη καί ἡ ἄρμονία, πού μπορούμε νά τὴν ἀντιληφθοῦμε ταπεινά καί μόνον ἀτελῶς. Στὴ φύση, ἔλεγε, πραγματοποιεῖται τό ἰδεῶδες τῆς μαθηματικῆς ἀπλότητος.

Οί ιδέες της απλότητας και της συμμετρίας είναι εξίσου σημαντικές για τους φυσικούς με την ιδέα της ομορφιάς. Ο Feynmann (Nobel 1965) συνδύασε και τα δύο: 'Η φύση, είπε, είναι απλή και γι' αυτό είναι πολύ ομορφή. 'Ο Wheeler: η ομορφιά των νόμων της Φυσικής είναι η υπέροχη απλότητά τους. Ποιός είναι ο έσχατος μαθηματικός μηχανισμός πίσω από όλα αυτά; 'Αναμφιβόλως, αυτός θα είναι το πιο ομορφο πράγμα.

"Όταν οί φυσικοί επιστήμονες μιλούν για ομορφιά, απλότητα και συμμετρία, ή γλώσσα πού χρησιμοποιούν για να εκφράσουν αυτές τίς έννοιες είναι τά μαθηματικά. 'Ο Λεονάρντο ντά Βίντσι έγραψε κάποτε: "Καμμιά ανθρώπινη έρευνα δέν μπορεί να ονομασθεί αληθινή επιστήμη, αν δέν μπορεί να στηριχθεί στά μαθηματικά". Και πολλοί άλλοι μεγάλοι εξέφρασαν ανάλογες σκέψεις, όπως ο Roger Bacon και ο Sir James Jeans, ο όποιος παρατήρησε κάποτε ότι, κατά την γνώμη του, ο Θεός είναι μαθηματικός. "Άλλοι λέ-

νε πώς τά μαθηματικά είναι ή *ποίηση της λογικής*.

*Ξεκινήσαμε λοιπόν από δύο αλήθειες και καταλήξαμε σε μία.* 'Ο διάσημος φυσικός Λόρδος Kelvin έλεγε στους φοιτητές του στη Γλασκώβη, περί τό τέλος του 19ου αιώνα, ότι θα δυσκολεύονταν να βρουν δουλειά στην καθαρή Φυσική, γιατί μόνο μικρολεπτομέρειες απέμειναν για να συμπληρωθεί τό οικοδόμημα της Φυσικής. Και ξαφνικά τό ώραίο εκείνο οικοδόμημα άρχισε να καταρρέει και ανέφερα με συντομία πού φθάσαμε σήμερα. 'Ανετράπησαν τά πάντα εκ θεμελίων, ήδη κατά τίς τρεις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας. Είχε δίκιο λοιπόν ο 'Απόστολος Παύλος πού, στην Α' προς Κορινθίους επιστολή του, μάς θύμισε τόν Προφήτη 'Ησαΐα: *άπολω την σοφίαν των σοφών και την σύνεσιν των συνετών άθετήσω.*

N.A. ΚΑΤΣΑΝΟΣ

Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

«Έτσι, στην Έπανάσταση του 1821 ξαναφάνηκε ή σύνθεση Χριστιανισμού και Έλληνισμού. Τό Γένος πού άγωνίστηκε ήταν Γένος των Χριστιανών και ήταν Γένος των Έλλήνων. Και τά δύο αυτά ήταν ένωμένα τόσον στερεά, ώστε οί περιπέτειες της Έπαναστάσεως έσφυρηλατούσαν την ένότητα, δέν την πείραζαν καθόλου.»

('Από τό βιβλίο του Καθηγ. 'Α.Ν. Τσιριντάνη: "Εμείς οί Έλληνες". Έκδόσεις "Συζήτησις")



## ΒΑΔΙΖΟΥΜΕ ΣΕ ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΙΟ ΗΘΙΚΗ;

Μπορεί ή πολιτική – μέ την ευρύτερη, έννοια – να μείνη ουδέτερα στίς πνευματικές αξίες; Στόν τόπο μας οί πολιτικοί όχι μόνον καυχώνται ότι είναι ουδέτεροι, αλλά καί διαλαλούν, ότι δέν βοηθοῦν στήν ἐφαρμογή τοῦ κοινωνικοῦ προγράμματος. Μέ ἀποτέλεσμα, νά περιθωριοποιῆται ἡ θρησκεία, καί ἡ Παιδεία ν' ἀποχρωματίζεται. Ἡ νέα γενεά, ὅπως τά πράγματα ἐξελίσσονται, θά βυθίζεται περισσότερο στήν ἄρνηση καί ἓνα λαϊκισμό τῆς χειροτέρας ποιότητος.

Ἄλλ' ἐνῶ αὐτά συμβαίνουν σέ μᾶς, τό μέλλον τοῦ 1998, ἔξω, ἀντικρύζεται διαφορετικά. Οἱ ξένοι πολιτικοί ἀναγνωρίζουν τήν δύναμη τῆς θρησκείας. Ὅχι σάν μία παράδοση ἀφηρημένη, ἀλλά ὡς βασικό θεμέλιον μιᾶς κοινωνίας. Χωρίς αὐτήν, ἡ κοινωνία καταντᾷ ἄρρωστη, φθισική, ἀνίκανη ἀποτελεσματικά τίς βαυότερες πληγές ν' ἀντικρύση. Ἄπλούστατα τά ἀντιπαρέρχονται, ἢ προτείνουν μέ ἀοριστολογίες καταπλάσματα βλακώδη. Μετά τήν περίοδο: "ὁ Θεοῦλης καμιά σχέση δέν ἔχει μέ τά ἀγχώδη προβλήματα", ἢ ἀκόμη μέ τό ξέσπασμα "ὁ Θεός ἀπέθανε", ἓνα νέο κύμα καταπληκτικό παρουσιάζεται: Πολιτικοί ἡγέτες δέν ἀποκρύπτουν τήν πίστη τους στίς θρησκευτικές αξίες. Τήν ἔρευνα αὐτή ἔκαμε ὁ Jim Hoagland, συντάκτης τοῦ Washington Post: (τ. Χριστουγέννων 1997).

Ἐκθέτει διά μακρῶν τρία παραδείγ-

ματα συγχρόνων πολιτικῶν, ὀρθάνοικτα ὁμολογούντων τήν ἀνάγκη τῆς πίστεως. Ὁ σημερινός πρωθυπουργός τῆς Ἀγγλίας Tony Blair. Ἀγγλικανός ὁ ἴδιος, ἐκκλησιάζεται τακτικώτατα. Συνοδεύει δέ τήν σύζυγόν του στήν ΡΚαθολική ἐκκλησία, διότι εἶναι καθολική.

Καθ' ὄλην τήν διάρκεια τοῦ προεκλογικοῦ ἀγῶνα ὡμολόγησε στούς ψηφοφόρους, τήν στενώτατη σχέση μεταξύ θρησκείας καί τῆς ἀνορθώσεως τῆς χώρας. Ὡς ἡγέτης τοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος ἐξεδήλωνε τήν πίστη του, εἴτε ὡς Ἀναγνώστης, κατά τήν Θ. Λειτουργία, εἴτε ὡς ἐμπυχωτής Κύκλων ἀγ. Γραφῆς. Τό 1996 δέν ἐδίστασε νά γράψῃ ἄρθρον στήν Sunday Telegraph: "Διατί εἶμαι χριστιανός;" Ἐπεξηγοῦσε, πῶς ὁ Χριστιανισμός παραμένει στήν προσωπική του ζωῆ τό κίνητρον διά ἀνανέωση τοῦ ἰδίου καί τῆς χώρας του. Ἀποδοκιμάζει ἓνα συντηρητισμό στενό καί ἐγωϊστικό, διότι ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ πηγή. "Ὅσοι λησμονοῦν τόν ἄλλον", τό σύνολον, ἀγνοοῦν τόν Χριστό. Ἀποδοκιμάζει καί τόν Μαρξισμό διότι ἀφαιρεῖ ἀπό τόν ἄνθρωπο τήν εὐθύνη ὡς πρόσωπον καί εἰκόνα Θεοῦ. Καί καταλήγει, ἔλεεινολογῶν τούς μοντέρνους πολιτικούς, παρομοιάζων αὐτούς μέ τόν Πόντιο Πιλάτον διά τήν ὑποκρισίαν καί τήν δῆθεν ουδέτερότητά τους.

Ἡ περίπτωσης τοῦ Ν. Κορεάτου σημερινοῦ πρωθυπουργοῦ Kim Dae-Jung, θερμοῦ ΡΚαθολικοῦ εἶναι καταπληκτική. Διότι, πῶς μία χώρα ἀνήκουσα στόν Κομμουνισμὸν, καταλήγει νά ἐκλέξη ἕνα Χριστιανὸν στήν κρίσιμη περίοδο οικονομικῆς χρεωκοπίας; Ἀπευθυνόμενος στοὺς συμπατριώτας του, ζητεῖ νά τονώσῃ τὸ ἠθικὸν τοὺς καὶ νά βεβαιώσῃ τὸν δυναμισμόν τοῦ Χριστιανισμοῦ, πηγῆς αἰσιοδοξίας καὶ θάρρους. Αὐτὰ ἄλλωστε τὸν ἐστήριξαν ὅταν ἦτο ἐξόριστος τὸ 1980 στήν Ἀμερική. Καὶ συχνὰ μὲ θάρρος ἐβεβαίωσε τοὺς Ἀμερικανούς συναδέλφους του πόσον οἱ θρησκευτικὲς πεποιθήσεις τονώνουν καὶ προλαμβάνουν τὴν ἀπογοήτευσιν. Τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἦτο νά ὑπηρετήσῃ τὸν ἄνθρωπον, παρά τίς τόσες ἀπόπειρας δολοφονίας του, τὰ βασανιστήρια καὶ φυλακίσεις ἀπὸ τὸ παλαιὸν καθεστῶς. Ἐξελάμβανε τὴν πολιτικὴν ὡς διακονίαν, ὡς ὑπηρεσίαν, ὑπενθυμίζων δημοσίᾳ τὸν Χριστόν, ὡς ὑπόδειγμα ἀγάπης καὶ εἰρήνης.

Ὁ τρίτος πολιτικὸς κατὰ σειράν, εἶναι ὁ σημερινὸς Πρωθυπουργὸς τῆς Γαλλίας Lionel Jospin. Στὴν Γαλλίαν, χώρα κατ' ἐξοχὴν Καθολική, εἶναι ἀσυνήθιστον νά ἐκλεγῆ ἡγέτης ὅπως ὁ Jospin, ἀνήκων στόν Προτεστάντισμὸν. Ὁφείλεται κατὰ μέγα μέρος καὶ στίς βαθεῖες θρησκευτικὲς πεποιθήσεις του. Εὐκαιρία δὲν παραλείπει νά τονίσῃ, ὅτι κανένα πολιτικὸν σύστημα δὲν μπορεῖ νά διορθώσῃ τὰ τόσα ἀδιέξοδα χωρὶς ἀναφορὰν στόν Θεόν καὶ τὸν λόγον του. Ὑπενθυμίζει ἀκόμη, μὲ πειστικὰ ἐπιχειρήματα, ὅτι ἀντλεῖ θάρρος στόν δύσκολον ἀγῶνα κατὰ τῆς ἀνεργίας, ἐγκλη-

ματικότητος καὶ τῆς ἠθικῆς ξηρασίας, ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον. Ὁ λαὸς παραπονεῖται, καὶ δικαίως, ὅτι ἔχει ἐγκαταλειφθῆ. Ὅτι δίδονται ὑποσχέσεις ἀπὸ τοὺς πολιτικούς, χωρὶς νά ἐκτελοῦνται. Ὅτι ἡ νεολαία δηλητηριάζεται μὲ ἰδέες ὀλέθριες, εἰς βάρος τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντός της. Πῶς θ' ἀντικρύσουν οἱ νέοι τὸν ἀνταγωνισμόν τῆς Ἠνωμένης Εὐρώπης καὶ τίς τόσες ἀνατρεπτικὲς ἰδέες πού πλημμυρίζουν ἀπὸ παντοῦ;

Ὁ Jospin ἐκφράζει τὸν στερεότυπον χαρακτηρισμὸν ἐνός ἀύστηρου προτεστάντου: σοβαρὸς, ὀλιγομίλητος, μᾶλλον πουριτανός, οἰκονόμος μέχρι τῆς ἀσκητικῆς πενίας. Ἡ ὑπόσχεσις, ὅτι θά ὀδηγήσῃ τὴν Κυβέρνησίν του μὲ ἄσφογον μέσον, χωρὶς εὐνοιοκρατία, κομματικὰ ρουσφέτια, ἀνεκούφισεν τὸν γαλλικὸν λαόν, κουρασμένον ἀπὸ ἀλλεπάλληλους πολιτικὰς ἀλλαγὰς, καὶ ἀπὸ τὰ τόσα οικονομικὰ σκάνδαλα.

Στὸ τέλος τῆς χιλιετίας αὐτῆς καὶ ἐν ὄψει τοῦ 2000 μ.Χ., ἡ ἀναφορὰ στίς ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου, δὲν παύει νά ἐμπνέει τὰ ἔθνη. Συγχρόνως προκαλεῖ τοὺς πολιτικούς ἡγέτας νά συμπεριφέρωνται πιὸ τίμια, μὲ περισσότερὴν ἠθικὴν συναίσθησιν τῶν εὐθύνων τους. Ἡ χρεωκοπία ἄλλωστε τοῦ Κομμουνισμοῦ μὲ τίς τόσες καταστρεπτικὰς συνέπειας βεβαιώνει σαφέστατα μίαν ἀλήθειαν: ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἀπέθανεν. Ζῆ ὁ Θεός, ὅπως ἔλεγαν οἱ Προφῆται τῆς Π. Διαθήκης. Αὐτοὶ πού πράγματι ἀπέθαναν εἶναι ὁ Nietzsche καὶ ὁ Marx.

ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ ΤΙΜΙΑΔΗΣ  
Μητροπολίτης Σηλυβρίας  
Γενεῦν, Φῶτα



ΔΙΑΚΟΣΙΑ ΧΡΟΝΙΑ

## "Ο ΤΥΡΤΑΙΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ"

Διακόσια χρόνια κλείνουν έφετος από τή θυσία του Ρήγα του Βελεστινλή. Μέ τούτη τήν εύκαιρία, ἄς χαράξουμε λίγες γραμμές γιά τόν "Τυρταῖο τῆς Τουρκοκρατίας".

Ὁ Ρήγας ἦταν ὁ ἀπλός δάσκαλος τοῦ χωριοῦ καί ὁ σοφός διανοούμενος τῶν μεγάλων πνευματικῶν κέντρων. Μεταφραστής ξένων κειμένων, ἀλλά πάνω ἀπ' ὅλα εὐεργέτης μέ τά ποιήματά του.

Στά ποιήματα τοῦ Ρήγα δέν βρίσκουμε τά στοιχεῖα, στά ὁποῖα μᾶς ἔχουν συνηθίσει οἱ μεγάλοι ποιητές. Ἀπουσιάζει ὁ φραστικός πλοῦτος καί ἡ εἰκονοπλαστική δύναμη. Ὡστόσο ὅμως παρόμοια στάθμιση, θά ἀδικοῦσε τόν ποιητή τους μιά κι ὁ Ρήγας δέν ἀπέβλεπε στόν ἀναγνώστη τοῦ μέλλοντος, ἀλλά στόν ἀποδέκτη τῆς ἐποχῆς του. "Κι ὄχι τόν καλλιεργημένο, παρατηρεῖ ὁ Μιχ. Περάνθης, ἀλλά τόν ἀγράμματο. Κι ὄχι κἄν τόν ἀναγνώστη, παρά τόν ἀκροατή. Αὐτόν πού θά ἀκουγε κι αὐτόν πού μέ τή σειρά του θά τραγουδοῦσε τούς στίχους του. Ἀποτεινόταν στή μεγάλη μᾶζα τῆς ραγιαδοσύνης ὄχι γιά νά θωπεύσει τήν πνευματική του ἐκλέπτυνση, ἀλλά γιά νά σταλάξει δροσιά στή δίψα τους, νά προσανατολίσει τήν ἐνδιάθετη διέγερση τους".

«Ὡς πότε παλληκάρια  
νά ζοῦμε στά στενά  
μονάχοι σάν λιοντάρια  
στίς ράχες, στά βουνά

Καλύτερα μιᾶς ὥρας  
ἐλεύθερη ζωή,  
παρά σαράντα χρόνια  
σκλαβιά καί φυλακή».

Στή συνέχεια ζητάει ἀπό ὅλους νά θυμούνται τίς ἀρετές, καί τή δόξα τῶν προγόνων, καί παρορμᾶ τό λαό του:

«Πῶς οἱ προπάτορές μας  
ὠρμοῦσαν σάν θεριά,  
γιά τήν ἐλευθερίαν  
πηδοῦσαν στή φωτιά,

ἔτzi κι ἡμεῖς, ἀδέλφια,  
ν' ἀρπάξωμεν γιά μᾶς  
τ' ἄρματα, καί νά βγοῦμεν  
ἀπ' τήν πικρή σκλαβιά...

Στεριάς καί τοῦ πελάγου  
νά λάμψη ὁ Σταυρός,  
κι εἰς τήν δικαιοσύνην  
νά σκύψη ὁ ἐχθρός...»

‘Ο «Θούριος» τοῦ Ρήγα κυκλοφόρησε σέ χιλιάδες ἀντίτυπα ἀπό τή μιὰ ὡς τήν ἄλλη ἄκρη τῆς σκλαβωμένης ἑλληνικῆς γῆς. Ἔγινε ὁ “ἐθνικός ὕμνος” τῆς προεπαναστατικῆς ἐποχῆς. Κι ὁ Ρήγας ὁ Φεραῖος ἕνας “Τυρταῖος” τῆς Τουρκοκρατίας, ὅπως ἤδη σημειώσαμε.

Οἱ στίχοι τοῦ ξυπνοῦσαν πόθους, γαλουχοῦσαν ὄνειρα, νανοῦριζαν καμηούς. Ρίγη συγκινήσεως καί ἐθνικῆς ὑπερηφάνειας διαπερνοῦσαν τοὺς σκλάβους, σάν διάβαζαν στίς γραμμές τους τίς ὑψηλές ιδέες τῆς Πίστεως, τῆς Πατρίδος, τῆς Ἐλευθερίας.

Τά τραγούδια τοῦ Ρήγα ἔψελναν οἱ Ἱερολοχίτες καί ἔφθασαν ὡς τὰ χρόνια τῆς Ἐθνεγερσίας. Γράφει ὁ Τερτσέτης: «Τά τραγούδια τοῦ Ρήγα ἐγκρέμισαν, καθὼς οἱ σάλπιγγες εἰς τὴν Ἱερὴν, τὰ τείχη τῆς Τριπολιτσᾶς, ἐτίναζαν εἰς τὸν ἀέρα μὲ τοὺς ἀλλόφυλους τὰ φρούρια τῆς Μονεμβασιάς, τοῦ Ναυπλίου, τῶν Ἀθηνῶν καί τὰ τρικάταρτα τοῦ ἔχθρου.»

Ἄλλ’ ἄς γυρίσουμε στὸν Ἐθνομάρτυρά μας. Μὲ τὰ τραγούδια του καί τὴν «Χάρτα τῆς Κωνσταντινουπόλεως» καί τὴν «ἐπαναστατικὴ του προκήρυξη» καί τὴ σημαία του πού εἶχε τὸ ρόπαλο τοῦ Ἡρακλῆ καί τρεῖς σταυρούς σέ χρῶμα μαῦρο, λευκὸ καί κόκκινο, ξεκίνησε νὰ γυρίσει στὴν σκλαβωμένη πατρίδα του ὁ Ρήγας ὁ Φεραῖος...

Στὴν προκήρυξή του τόνιζε: «Ὁ μέχρι τοῦδε δυστυχῆς οὗτος λαός... ἀπεφάσισεν ἐνανδριζόμενος μίαν φοράν, νὰ ἀτενίσῃ

πρὸς τὸν Οὐρανόν, νὰ ἐγείρῃ ἀνδρείως τὸν καταβεβημένον τράχηλον του, καί... νὰ ἐκβοήσῃ μεγαλοφώνως, ἐνώπιον πάσης τῆς οἰκουμένης, μὲ βροντώδη κραυγὴν, τὰ ἱερά καί ἄμωμα δίκαια, ὅπου θεόθεν τῷ ἐχαρίσθησαν, διὰ νὰ ζήσῃ ἡσύχως ἐπάνω εἰς τὴν γῆν».

Μὲ αὐτὰ τὰ ἐφόδια ἐρχόταν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὁ Ρήγας, μὰ δὲν ἔφθασε ποτέ. Συλλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς Αὐστριακοὺς καί παραδίδεται στοὺς Τούρκους, πού τὸν στραγγάλισαν στὸ Βελιγράδι στὰ 1798.

Ἡ ἀπήχηση ἀπὸ τὸ ἔργο καί τὴ θυσία τοῦ Ρήγα τοῦ Φεραίου, ὑπῆρξε ἀναμφισβήτητα, κάτι τὸ μοναδικὸ στὴν ἱστορία μας. «Ἡ μορφή τοῦ Πρωτομάρτυρος ἔγινε τὸ σύμβολο, πού ἀναζητοῦσε ἡ Πίστις καί ἡ συνειδησις τῶν ὑποδούλων. Πρωτόθρονος στὸ εἰκονοστάσι τῶν καρδιῶν ντύθηκε κάτι ἀπὸ τὸ φῶς καί τὴν αἴγλη τῶν προφητῶν, μιὰ καί προετοίμασε τὸν ξεσηκωμό, πού ρόδιζε στὸν ὀρίζοντα.»

Εἶχε τραγουδήσει:

«Ναί, μὰ Πίστιν, μὰ Πατρίδα,  
μὰ τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα,  
τῆς Ἑλλάδας ἢ πρὶν δόξα  
μὲ τῶν τέκνων τῆς τὰ τόξα,  
θέλει πάλιν ἐπιστρέψει  
νέους ἦρωας νὰ στέψῃ.  
Ἔως ὅτε ἡ τυρανία;  
Ζήτω ἡ ἔλευθερία!»

Ι.Γ. Ἀλ.



## Η ΑΤΙΜΗΤΗ ΠΟΡΤΑ

«'Η θυσία μου θά ὠφελήσει περισσότερο ἀπό τή ζωή μου».  
(Γρηγόριος Ε' Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως)

Κατά τίς περιόδους κρίσεων στίς ἑλληνοτουρκικές σχέσεις μερίδα τοῦ τύπου τῆς γειτονικῆς χώρας θυμάται καί τήν κλειστή πόρτα στόν περίβολο τοῦ Πατριαρχείου. Καί ἀσφαλῶς κάθε τρίτος, κάθε ξένος, θά ἀπορεῖ πῶς μιὰ πόρτα ἀπλή, ταπεινή, φθαρμένη ἀπό τὰ ἑκατοντάδες χρόνια πού σέρνει, πού "ζει" στό ὑγρό περιβάλλον τοῦ Φαναρίου ἀπασχολεῖ τόν τουρκικό τύπο. Ὅταν στήν ἴδια πόλη ὑπάρχουν ἑκατοντάδες πολυτελεῖς καί πολλές ἀμύθητες ἀξίας πόρτες πού στολίζουν τὰ ἀνάκτορα σουλτάνων καί ἄλλων ἀξιωματούχων τῆς πάλαι ποτέ ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας (Ο.Α.); Ποιά ἱστορία, ποιά δυναμική κρύβει αὐτή ἡ ἄσημη, συνηθισμένη μεσημβρινή πόρτα τοῦ Πατριαρχείου καί πρέπει νά ἀνοίξη; Γιατί ἕνας λαός δεκάδων ἑκατομμυρίων καθοδηγεῖται, κυρίως ἀπό τόν ἀκραῖο τύπο, γιά νά φοβᾶται μιὰ πόρτα στόν περίβολο μιᾶς αἰχμάλωτης μικρῆς ὀρθόδοξης πολιτείας;

Ἀπό τό 1601 πού τό πάνσεπτο Πατριαρχεῖο ἀκολουθώντας τήν πορεία τοῦ ὑπόδουλου Γένους ἐγκαταστάθηκε στήν παλαιά Μονή τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στό Φανάρι εἶχαν δραστικῶς τό κατώφλι τῆς πόρτας του σαράντα ἐννέα πατριάρχες πού σήκωσαν στούς ὤμους τους τὰ βάσανα του Γένους καί τήν εὐθύνη τῆς οἰκουμενικότητας τῆς Ὁρθοδοξίας. Τώρα το 1821, ἄν μιλοῦσε ἡ πόρτα, πόσα θά εἶχε νά διηγηθεῖ γιά τίς μεγάλες μορφές τῆς Ἐκκλησίας σάν τόν Κύριλλο Λούκαρι, γιά τίς μεγάλες μορφές του Γένους, σάν

τόν Ἡλία Μηνιάτη ἀλλά καί γιά τόσους ἄλλους ἀχθοφόρους τῶν εὐθυνῶν τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Γένους πού ἐπὶ διακόσια εἴκοσι χρόνια (ἀπό τό 1601) πέρασαν ἀπό τό κατώφλι τῆς; Κι' ἔφθασε ἡ μεγάλη ὥρα μιᾶς συνηθισμένη πόρτα, φτιαγμένη ἀπό ξύλα, ποιός ξέρει ἀπό ποιό δάσος τῆς Μ. Ἀσίας νά γίνει ἀπό τότε ἡ Πόρτα, ἡ καθαγιασμένη ἀπό τόν βρόγχο τοῦ Πατριάρχη Πόρτα.

Οἱ πρῶτες πληροφορίες γιά τό κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη στή Μολδοβλαχία ἦταν φυσικό νά θορυβήσουν τοὺς ὀθωμανοὺς καί τίς Μεγάλες Δυνάμεις (ΜΔ) τῆς Εὐρώπης. Καί οἱ δύο πλευρές δίκαια εἶχαν ἀνησυχήσει. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη αἰσθάνοταν τήν βαθμιαία ἀλλά σταθερὴ ἀποδυναμωσὴ τῆς πού εἶχε γιά πρώτη φορά "ἐπισημοποιηθεῖ" μέ τό τέλος τοῦ Αὐστροτουρκικοῦ πολέμου (Συνθήκη Καρλοβατς 1669) καί συνεχιζόταν ἔκτοτε σ' ὅλη τὴν ἑκτασὴ τῆς. Ἐναν αἰῶνα ἀργότερα ἡ Ρωσσία, ὡς νικητριά ἐνός ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ρωσοτουρκικοὺς πολέμους (Συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή - 1774) ἔθετε ὑπὸ τὴν κηδεμονία καί προστασία τῆς τοὺς ὀρθοδόξους πού ζοῦσαν κάτω ἀπὸ τὴν ὀθωμανικὴ κυριαρχία. Ἡ Τουρκία συνειδητοποιοῦσε τώρα ὀριστικὰ ὅτι ἡ συρρίκνωσή τῆς δέν θά σταματοῦσε. Καί οἱ Μ.Δ.; Αὐτὲς ἔχοντας διαπιστώσει τὴν βεβαία κατάρρευση τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καί φοβούμενες τὴν μεταξὺ τους ἐμπλοκὴ σὲ περιπέτειες κατὰ τὴν διανομὴ τῆς λείας, εἶχαν ἀποφασίσει τὴν μέ κάθε τρόπο ἀποφυγὴ τῆς διατάρα-

ξης του status quo στη Μικρά Ασία και τη Βαλκανική.

Και τό έκκρεμές τής Ιστορίας του Γένους πού είχε φθάσει τό 1453 στό ακρότατο σημείο, άρχιζε τώρα άργά αλλά σταθερά νά χαράσσει τήν πορεία του Έλληνισμού πρός τήν ανάστασή του. Άλλωστε ή συνύπαρξη του Γένους μέ τόν Χριστιανισμό, πού επιβιώνει χάρις στην Άνάσταση του Θεανθρώπου, τό βοήθησε νά περιμένει κι αυτό τήν ανάστασή του. Άνάσταση πού τήν περνούσαν στίς φλέβες του αυτοί πού τό βοήθησαν νά διατηρηθεί στη ζωή από τά πρώτα χρόνια τής σκλαβιάς και του ένέπνευσαν καρτερία κι αγωνιστικό πνεύμα. Κι αυτοί ήσαν πολλοί. Από τόν φτωχό παπά πού μέ τό ψαλτήρι και τό όκτωήχι θέρμαινε τήν αποσταμένη έλπίδα μέχρι τόν Πατριάρχη Κύριλλο Λούκαρι πού προστάτευσε τήν Όρθοδοξία και υπέγραψε τή διατήρησή της τό 1633 μέ τήν άνανδρη δολοφονία του. Και τόν 18ο αιώνα ό Ηλίας Μηνιάτης κι ό Κοσμάς ό Αιτωλός πού μέ τά κηρύγματά τους συγκράτησαν τούς ραγιαδες νά αποφύγουν τούς έξισλαμισμούς, γιατί κατόρθωσαν και ταύτισαν στην συνείδηση των σκλαβωμένων τήν Άνάσταση του Χριστού μέ τήν Άνάσταση του Γένους. Κι ή δεύτερη άνάσταση έγινε προσδοκία. Κι ήρθε ή κίνηση του Ρήγα, πού έστειλε ένα μήνυμα στην Πύλη, πού από πλευράς της, αξιολόγησε σωστά. Πατί διέβλεψε πού θά όδηγούσε. Έτσι μέ τό ξέσπασμα τής επανάστασης στη Μολδοβλαχία έστειλε τόν όγχο τής Πόλης νά λεηλατήσει τά χριστιανικά καταστήματα. Και οι Έλληνες κατατρομαγμένοι συγκεντρώθηκαν, πού άλλου; στην κοιτίδα τής Όρθοδοξίας, τό Πατριαρχείο. Και οι άτακτοι τουρκοί πού περιεκύκλωσαν τό Φανάρι άξίωσαν από τόν Σουλτάνο (Μαχμούτ Β΄) νά κηρύξει ιερό πόλεμο (τζιχάντ) και νά τούς δώσει τήν άδεια νά προβοϋν σε γενική σφαγή των άπίστων.

Κι ό τραγικός πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ αφού έστειλε έπτά άρχιερείς ως όμηρους στην τουρκική διοίκηση ξεκίνησε μέ τόν παρεπιδημούντα στην Πόλη, πατριάρχη Ίεροσολύμων Πολύκαρπο και πήγε στον Σείχουλισλάμ (θρησκευτικό ήγέτη των μωαμεθανών) προσπαθώντας νά τόν πείση ότι ό έλληνισμός τής πόλης δέν είχε σχέση μέ τά γεγονότα τής Μολδοβλαχίας. Κι ό θρησκευτικός ήγέτης των τουρκων πείσθηκε και ανέλαβε νά αποτρέψει τή σφαγή. Παντό ζήτησε από τόν Πατριάρχη νά τόν βοηθήσει κι αυτός, κάνοντας τό άπαραίτητο και αποφασιστικό βήμα, αποκηρύσσοντας τήν επανάσταση. Κι ό τραγικός Πατριάρχης βρέθηκε στην ποιό δύσκολη στιγμή τής πατριαρχίας του. Άσφαλώς θά ζύγισε και θά μέτρησε πολλά. Άσφαλώς και θά προσευχήθηκε και θά έκλαψε. Και πήρε τήν μεγάλη άπόφαση. Άπόφαση πού αναγκάστηκαν στην πορεία των αίωνων νά πάρουν σε άνάλογες στιγμές πολλοί μεγάλοι άνδρες πού έφεραν στους ώμους τους τήν ευθύνη των λαων τους. Κι ό Γρηγόριος αναγκάστηκε νά άφορίσει τόν Ύψηλάντη, νά λύσει τούς Φιλικούς από τούς όρκους τους και νά ζητήσει από τούς χριστιανούς νά κάνουν ύπακοή στό Σουλτάνο. Και τότε ο Σείχουλισλάμ—μέ λυμένα τά χέρια πλέον—έκανε τήν τελική παρέμβαση στό Σουλτάνο, έλπίζοντας ότι θά τόν μεταπείση. Άλλά μάταια. Ό Σουλτάνος όχι μόνο άρνήθηκε, αλλά επέμεινε νά υπογράψει ό επισκέπτης του τόν—κατά τό κοράνιο—ιερό φετβά για ν΄ άρχίσει ή σφαγή. Κι ό θρησκευτικός ήγέτης των όθωμανων άρνήθηκε. Νά έβλεπε τήν άδικία, τό έγκλημα, τή γενοκτονία; Νά ήταν έλληνικής καταγωγής; Νά προήρχετο από κρυπτοχριστιανούς; Ό Σείχουλισλάμ άστραπιαία καθηρέθηκε και έξορίστηκε στη Λήμνο, αλλά δέν πρόφθασε νά φθάσει εκεί. Καθ΄ όδόν πρός τήν έξορία δολο-



φονήθηκε ἀσφαλῶς ἀπὸ ὄργανα τοῦ σουλτάνου. Ἐνας ἀκόμα ἄγνωστος στὸν πολὺ ἑλληνισμό πού μαρτύρησε γι'αὐτόν. Κι' ἦταν ἀλλοεθνῆς, ἀλλόθρησκος καὶ πρό παντός ἀντίπαλος θρησκευτικὸς ἡγέτης.

Τώρα πᾶ ὁ σουλτάνος δὲν χρειάζεται ἀπογραφή. Κι' ἀφήνει τὶς ἀνυπόμονες ὀρδές του νὰ ἀρχίσουν τὸ "ἔργο", τους. Κι' ἀρχίζει τότε πραγματικὴ γενοκτονία τῶν χριστιανῶν πού φθάνει μέχρι τὶς ἀνασκαφές τάφων γιὰ ἀνεύρεση ὄπλων. Ἄν ἡ Δύση αἰσθάνεται ἀποτροπιασμό γιὰ τὴ νύκτα τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου ἢ τὸν Σικελικὸ ἔσπερινό, τί θὰ μπορούσε νὰ λεχθεῖ γιὰ τὸ προγκρόμ πού ξέσπασε σὲ βᾶρος τοῦ ἀνυπεράσπιστου ἑλληνισμοῦ τῆς ἄλλοτε Βασιλεύουσας; Ὅταν, πρωταπριλιάτικα, φανατισμένος ὄχλος μὲ ἐπικεφαλῆς ἱεροσπουδαστές, μὲ τσεκούρια καὶ ρόπαλα προέβαιναν σὲ ἀνήκουστες ἀγριότητες μὲ ἀποκορύφωμα τὸν ἀποκεφαλισμὸ πάνω στὴν Ἁγία Τράπεζα ὄλων ὄσων εἶχαν καταφύγει στὴν Ζωοδόχο Πηγὴ γιὰ νὰ σωθοῦν. Ἐκεῖ πού ἐσφαγιάζετο ὁ ἄμνός τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖ πού ἐτελεῖτο τὸ Θεῖο Μυστήριό, ἐβάζαν τὰ κεφάλια τῶν δυστυχισμένων πού ἐπεφταν σὲ δευτερόλεπτα ἀπὸ τὰ τσεκούρια τῶν δημίων. Κι' ἡ πολιτισμένη χριστιανικὴ Δύση ἀντιδρούσε μὲ χλιαρές ρηματικές διακοινώσεις πού ἀπέρριπτε ὁ σουλτάνος "ὡς ἀσήμαντες ἀταξίες τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ, φυσικὴ ἀντίδραση στὸν ξεσηκακμὸ τῶν ἀπίστων". Ἐπακολούθησαν οἱ ἀποκεφαλισμοὶ γνωστῶν Φαναριωτῶν (Μουρούζης, Μαυροκορδάτος, Παπαρηγόπουλος κ. ἄ) – μὲχρι προχθὲς χρήσιμων στὸν Σουλτάνο –, καὶ τώρα ἐρχόταν ἡ σειρά τοῦ Πατριάρχου. Οἱ δικοὶ του, τὸν προέτρεψαν νὰ φύγει προσωρινὰ στὴ Ρωσσία μὲ ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ρωσσικὰ καράβια πού περνοῦσαν τὸν Βόσπορο. Ἄλλ' αὐτὸς ἀχθοφόρος τῶν τυχῶν τοῦ Γένους τὸ ἀρνήθηκε λέγοντας ὅτι ἔπρεπε νὰ μείνει νὰ περισώσει ὅ,τι

ἦταν δυνατὸν. Ἦξερε τὸ καθῆκον του. Τὸ γινώριζε ἀπὸ τὴν Ἱστορία τῆς φυλῆς κι' ἀναλάμβανε νὰ τὸ περατώσει ἔναντι οἰουδῆποτε κόστους. Ἄλλωστε τὸ ὑποσχέθηκε νοερά στὸν ἑαυτὸ του ὅταν, τὸ 1797 κατὰ τὴν πρώτη πατριαρχία του, ἔπαιρνε τὴν πατριαρχικὴ ράβδο.

Καὶ ἡ ἱστορία τώρα ἀνυπομονεῖ νὰ γράψει μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ πένθιμες ἀλλὰ φωτοβολοῦσες στιγμὲς τοῦ ἑλληνισμοῦ... Τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων (3/4/1821) συγκεκριτρώθησαν στὸ πατριαρχεῖο ὄσοι εἶχαν γλυτώσει τὴ μεγάλη σφαγὴ. Τοῦ πρότειναν καὶ πάλι νὰ διαφύγει προσωρινὰ στὴ Ρωσσία ἢ νὰ ζητήσει ἄσυλο σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς χριστιανικὲς πρεσβείες τῆς Κωνσταντινούπολης. Καὶ ἡ ἀπάντησή του – ὅπως τὴ διασώζει ὁ Τερτσέτης – ἀπλή, πατριωτικὴ, γεμάτη αὐτοθυσία καὶ ὑψηλὸ φρόνημα:

«Μὴ μὲ βιάζετε νὰ φύγω. Ἄν σᾶς ἀκούσω ἀνελέητο θὰ πέσει τὸ μαχαῖρι τοῦ δήμιου στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὶς ἐπαρχίες. Μοῦ ζητᾶτε νὰ κρυφῶ σ' ἕνα πλοῖο ἢ στὸ Μέγαρο κάποιος χριστιανικῆς πρεσβείας καὶ ἀσφαλισμένος ἐκεῖ νὰ ἀκούσω τὸν λαὸ μου πού θὰ τὸν σφάζουν. Ἐ! λοιπόν ὄχι. Αὐτὸ δὲν θὰ γίνεῖ ποτέ. Εἶμαι πατριάρχης γιὰ νὰ σώσω τὸ ἔθνος καὶ ὄχι νὰ προκαλέσω τὸν ὄλεθρό του. Ἡ θυσία μου θὰ ὠφελήσει περισσότερο ἀπὸ τὴ ζωὴ μου. Ὁ θάνατος μου θὰ ξεσηκώσει κύματα ἀγανάκτησης στὴν Εὐρώπη γιὰ τὴν προσβολὴ πού θὰ γίνεῖ στὴ χριστιανοσύνη καὶ οἱ Ἕλληνες θὰ πολεμήσουν μὲ περισσότερὴ παληκαριά γιὰ νὰ τὸν ἐκδικηθοῦν. Καὶ ὄλα αὐτὰ σίγουρα θὰ βοηθήσουν στὴν τελικὴ νίκη τοῦ Γένους. Δὲν θὰ ἀνεχθῶ νὰ περνώ στοὺς δρόμους τῆς Ὀδησοῦ – ἐννοώντας ὡς φυγὰς – καὶ νὰ μὲ δείχνουν μὲ τὸ δάκτυλο λέγοντας: νὰ ὁ φονιάς πατριάρχης...»

Ὁ Γρηγόριος Ε΄ πέρασε τὴν τελευταία Μεγάλη Ἑβδομάδα τῆς ἐπίγειας ζωῆς του σὲ μία θρησκευτικὴ καὶ ἐθνικὴ μυσταγωγία. Ἐτοιμάζονταν κ' αὐτὸς γιὰ τὴ μεγάλη στιγμή τοῦ τέλους του. Τὸ βράδυ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου χιλιάδες ὀπλισμένοι ὀθωμανοὶ πλημμύρισαν τὴν περιοχὴ τοῦ Φαναρίου. Τὰ μεσάνυκτα ἡ ἐκκλησία τοῦ Πατριαρχείου εἶχε γεμίσει ἀπὸ διασωθέντες πιστοὺς. Σὲ λίγο κατέβαινε κ' ὁ Πατριάρχης. Κατάκοπος, ὠχρὸς ἀπὸ τὴν νηστεία καὶ τὴν ἀγρυπνία γιὰ τὴν τελευταία του ἀναστάσιμη λειτουργία. Κι' ὅταν τελείωσε ἡ λειτουργία κ' ὁ τελευταῖος τῶν πιστῶν ἀσπάζεται τὸ χέρι του ὁ Πατριάρχης ἀποσύρθηκε νὰ ἀναπαυθεῖ. Στὶς 10 τὸ πρωῖ τὸν καλοῦσαν στὴν μεγάλη αἴθουσα ὅπου εἶχε καταφθάσει ἡ σουλτανικὴ ἀντιπροσωπεία μὲ τὸ Φιρμάνι. Κι' ἄρχισε ἡ τελευταία πράξις τοῦ δράματος. Τοῦ τὸ διάβασαν:

«Ἐπειδὴ ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ἐφάνη ἀνάξιος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἀχάριστος, ἄπιστος πρὸς τὴν Πύλη καὶ ραδιοὔργος, καθίσταται ἐκπτώτος τῆς θέσεώς του καὶ τοῦ προσδιορίζεται διαμονὴ εἰς Καδῆκιοι, μέχρι νεωτέρας διαταγῆς.» Κι' ὁ Γέροντας ἐγκαταλείπει τὸ πατριαρχεῖο γιὰ νὰ πάει στο Καδῆκιοι, ὅπου δὲν ἔφθασε ποτέ. Τὸ μεσημέρι φυλακίσθηκε μόνον γιὰ λίγο, γιατί ἡ ἱστορία βιαζόταν νὰ τὸν καταστήξει ἐθνομάρτυρα. Νωρὶς τὸ ἀπόγευμα τὸν ἔδεσαν ὀπισθάγκωνα καὶ ἡ κουστωδία του μὲ τὸ ἀλλαλάζον πλῆθος πῆρε τὸ δρόμο γιὰ τὸ Φανάρι. "Θάνατος στὸν προδότη", ἦταν ἡ μόνιμη ἰαχὴ τοῦ φανατισμένου ὄχλου. Κι' ὅταν ἡ "πομπή" ἔφθασε στὴν πλατεῖα τοῦ Φαναρίου ποῦ ἦταν ὁ "συνήθης τόπος τῶν ἐκτελέσεων" ὁ Πατριάρχης γονάτισε ἔσκυψε τὸ κεφάλι του καὶ τὸ παρέδωσε στὸν δῆμιο, μὲ τὴν εἰδικὴ στολὴ (κεσεδάρη), ποῦ ἦταν δίπλα του. Αὐτὸς τὸν ἐσπρωξε, τὸν κλώτσησε καὶ τὸν ἀνασήκωσε νὰ συνεχι-

σθεῖ ἡ πορεία. Σὲ λίγο ἔφθαναν στὴ γνωστὴ του εἴσοδο τοῦ Πατριαρχείου. Τὰ μάτια τοῦ Μεγάλου Γέροντα ἀντίκρυσαν τώρα τὶς προετοιμασίες γιὰ τὸν ἀπαγχονισμό του. Ἴσως πέρασαν στιγμιαία ἀπὸ τὸ μυαλό του οἱ περίοδοι τῆς Πατριαρχείας του. Εἶχε πατριαρχεῦσει ἄλλες δύο φορές (1797-1799) καὶ (1806-1808). Ἀκροβατώντας πάντοτε ὡς φορέας εὐθυνῶν γιὰ τὴν τύχη τοῦ ποιμνίου του καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ εἶχε περιπέσει πολλές φορές στὴ δυσμένεια τῆς Πύλης ἀλλὰ καθαιρούμενος, οἰκιοθελῶς ἀποσυρόταν στὴ Μονὴ Ἰβήρων στὸ "Ἅγιο Ὄρος" τὴ πρώτη φορά γιὰ ἑπτὰ καὶ τὴ δευτέρη γιὰ ἑννέα χρόνια. Τώρα, παρ' ὅτι μὲ σπαραγμὸ ψυχῆς εἶχε ἀποκηρύξει τὴν ἐπανάσταση, θά πλήρωνε μὲ τὴ ζωὴ του τὸ ξεσηκωμὸ τοῦ Γένους.

Σὲ λίγο ὁ βρόγχος δεμένος στὸ ἄνω μέρος τῆς πόρτας περνοῦσε στὸ λαϊμὸ του καὶ τὸν ὀδηγοῦσε ἀπὸ τὴν στρατευομένη στὴ θριαμβεύουσα ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἡ ἀπλὴ μέχρι πρό ὀλίγου πόρτα μετατρέποταν σὲ Πόρτα σύμβολο, κλειστὴ ἔκτοτε γιὰ νὰ μὴν τὴν δρασκελίσει ξανά θνητός. Κι' ἦταν ἡ μεγαλύτερη μέρα τῆς χριστιανωσύνης, τὸ πάσχα τοῦ 1821 (10.4.1821). Τὴν ἴδια μέρα ἀπαγχονίζονταν καὶ οἱ Μητροπολίτες τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου Ἐφέσου Διονύσιος καὶ Ἀγχιάλου Εὐγένιος. Τὸ ἱερὸ σκῆνωμα τοῦ Πατριάρχου ἔμεινε αἰωρούμενο ἐπὶ τρία εἰκοσιτετράωρα χλευαζόμενο, πτυσσόμενο καὶ λιθοβολούμενο ἀπὸ ἓνα ἐτερόκλητο πλῆθος. Καὶ οἱ χριστιανοὶ κρυμμένοι ὡς πρόβατα χωρὶς ποιμένα. Τί κ' ἂν πρὸ τοῦ ἀπαγχονισμοῦ μὲ φιρμάνι συγκλήθηκε ἐκτάκτως τὸ κατατρομαγμένο ἐκλεκτορικὸ σῶμα κ' ἐξέλεξε νέον πατριάρχη τὸν ἀπὸ Πισιδίας Εὐγένιο. Ἦταν μιὰ ἀναγκαῖα, μεταβατικὴ κατάσταση. Ὁ νέος πατριάρχης ὡς ἄλλος Ἰωσήφ ἀπὸ Ἀριμαθαίας ζήτησε τὴν ἄδεια νὰ ξεκρε-

μάσει τό σῶμα τοῦ προκατόχου του καί νά τό κηδεύσει. Πρόλαβαν ὅμως καί τό ἀγόρασαν μερικοί ἔβραῖοι πού τό περιέφεραν στούς δρόμους. Τελικά τοῦ ἔδεσαν μιὰ πέτρα στό λαίμα, καί τό ἔρριξαν στό Βόσπορο, γιά νά μείνει γιά πάντα στό βυθό. Καί ἡ θάλασσα ὅμως δέν τό δέχθηκε! Ἡ συνέχεια εἶναι γνωστή. Τό Σάββατο τῆς Διακαινησίμου τό ἀπόγευμα ἕνας ρώσσος πλοίαρχος διέκρινε ἕνα πτώμα στήν ἐπιφάνεια. Ἀμέσως φώναξε τόν ἑλληνα πλοίαρχο Σκλάβο πού εἶχε ἀγκυροβολήσει δίπλα στό ρωσικό τό καράβι του. Αὐτός τό ἀνασύρει καί τρομάζει ὅταν διαπιστώνει ὅτι πρόκειται γιά τό πτώμα κληρικοῦ. Ἀμέσως φωνάζει, τόν κρυμμένο στό ἀμπάρια τοῦ πλοίου του, Μέγα πρωτοσύγκελο Σωφρόνιο νά τό ἀναγνωρίσει. Κι' ἔγινε ἡ συνταρακτική ἀναγνώριση! Ἐπακολούθησε τό σαβάνωμα καί τό κρύψιμο τοῦ ἱεροῦ σκηνώματος στό ἀμπάρι τοῦ πλοίου. Τό ἴδιο βράδυ τό πλοῖο μέ τό πολύτιμο φορτίο ἀνοίγει πανιά γιά τήν Ὀδησό. Τώρα ὁ ἐπίγειος προκαθήμενος τῆς Ὀρθοδοξίας ἔπρεπε νά κηδευθεῖ ὅπως ἔπρεπε. Ἡ Ὀδησσός εἰδοποιοῦσε τήν Πετρούπολη γιά τή μεγάλη τιμή νά φιλοξενήσει στό χῶμάτῃς τόν Πατριάρχη. Ἡ Ἀγία Πετρούπολη διέταξε νά ἀποδοθοῦν τιμές βασιλικῶν πρίγκηπα. Ἐνδυσαν τόν Πατριάρχη μέ πολύτιμα ἄμφια πού μόνο τό Πρωτόκολλο τῆς πλούσιας Ἀγίας Πετρούπολης μπορούσε νά διαθέσει. Αὐτοκρατορική ἀντιπροσωπεία ἔφθασε στήν Ὀδησό γιά τήν ἐξόδιο ἀκολουθία καθῶς καί πλήθη πιστῶν ἀπό διάφορα σημεῖα τῆς ρωσικῆς ἐπικράτειας. Σέ μιὰ ἀπό τίς μεγαλύτερες ἐξόδιες ἀκολουθίες πού γνώρισε ἡ αὐτοκρατορική Ρωσσία, τέσσερις Ρῶσσοι κι' ἕνας Σέρβος, Μητροπολίτες ἐκήδευσαν μακρυνά ἀπό τήν πατρίδα του τόν Δημητσανίτη κατά κόσμον Γεώργιο Ἀγγελόπουλο (1745-1821) πού κατά τήν τρίτη πατριαρχεῖα του, ἔτυ-

χε τῆς τιμῆς νά καταστεῖ ἔθνομάρτυρας.

Οἱ συνέπειες τῆς θυσίας του Γρηγορίου Ε' ὑπῆρξαν ὅπως ἀσφαλῶς τίς εἶχε προβλέψει ὁ ἴδιος. Ἡ χριστιανική Εὐρώπη ἐξηγέρθη. Ὅμως ὁ ἀπαγχονισμός τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ὀρθοδοξίας τήν ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἦταν τεράστιο γεγονός γιά τόν ἀγῶνα τοῦ Γένους. Κύριο δίδαγμα γιά ὅλους ἦταν ὅτι ἐπρόκειτο γιά ἕναν ὑπέρ πάντων ἀγώνα πού ἀρχίζει. Καί κανένας δέν μπορούσε νά ἀποφύγει τό δίλημμα: Ἐλευθερία ἢ θάνατος. Καί πράγματι ἡ θυσία του ὠφέλησε περισσότερο ἀπό τή ζωή του. Ὅπως προφητικά τό εἶχε προείπει.

Τόν Ἀπρίλιο του 1871 – πενήντα χρόνια ἀπό τόν ἀπαγχονισμό του στήν Πόρτα τοῦ Πατριαρχείου – ἔγινε ἡ ἀνακομιδή τῶν ἱερῶν λειψάνων του καί ἡ ταφή τους στον Μητροπολιτικό Ναό τῶν Ἀθηνῶν. Στήν ἐλεύθερη πλέον πατρίδα.

Σήμερα στόν εὐρύτερο χῶρο τῆς Μητροπόλης Ἀθηνῶν βρίσκονται οἱ μεγαλύτεροι ἀναμνηστικοί πόλοι τοῦ Γένους. Ἀέναντι ἀπό τήν εἴσοδο τοῦ Ναοῦ κοντά στόν τοῖχο, ὁ ἀδριάντας τοῦ Κωνσταντίνου Η' Παλαιολόγου πού τά ὄστα του παρέμειναν γιά πάντα κάπου κοντά στήν Πύλη του Ρωμανοῦ. Μέσα στόν Μητροπολιτικό Ναό τά λείψανα του Γρηγορίου του Ε'. Καί πίσω ἀπό τό Ναό ὁ ἀδριάντας τοῦ νεώτερου ἔθνομάρτυρα, τοῦ Σμύρνης Χρυσοστόμου.

Στίς μέρες πού ζεῖ τό ἔθνος καί σήμερα ἡ ἱστορία τῆς κλειστῆς Πόρτας ἄς εἶναι γιά ὅλους μας ὁδηγός, ὀριοδείκτης. Στήν ἱστορική μας μνήμη πρέπει νά ἐπιζεῖ παντοτινά.

Ἡ Ἀτίμητη Πόρτα σύμβολο τοῦ Γένους.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΧ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

## ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΙΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

Έχει λεχθεί και επαναλαμβάνεται και τονίζεται τόσο, ώστε έγινε "άξιομα", "πώς λαός χωρίς ιστορική μνήμη, είναι λαός σέ παρακμή. Δέν έχει συνείδηση του παρόντος. Βρίσκεται μακριά από κάθε είδος εγρήγοσης και ευθύνης.

Οί ιστορικές επέτειοι είναι αυτές, πού διατηρούν, κυρίως, άγρυπνη τή συνείδηση του έθνους, τής όποιας έχομε ανάγκη τόση σήμερα μέ τούς δεδηλωμένους έχθρούς και τούς άφιλους συμμάχους. Και πάλι, επειδή ή ιστορία είναι ή γνώση τών δοκιμασμένων δυνάμεων ενός λαού και τών έκδηλώσεών του στά εμπόδια, θά αναφερθούμε στίς επαναστάσεις πρίν τό μεγάλο ξεσηκωμό του Γένους. Ίσως μέ τή σύντομη και έπιγραμματική αυτή αναφορά νά μπορέσουμε νά αξιολογήσουμε τό σθένος και τό δυναμισμό του φρονήματος στίς θυσίες τών Έλλήνων, πού στέναζαν 400 χρόνια, περίπου, κάτω από τό πέλμα του βάρβαρου Άσιάτη. Είναι μιá άγνωστη για πολλούς, δυστυχώς, έποποιία, πού βάφτηκε μέ τό αίμα χιλιάδων Έλλήνων. Αυτές οί επαναστάσεις δέν αξιολογούνται μέ τό αποτέλεσμα τής καθεμιás. Στο σύνολό τους όμως άνοιξαν τό δρόμο για τήν έλευθερία, τήν έθνική μας ανεξαρτησία και τόν τελικό ξεσηκωμό του 1821.

Ή επανάσταση του 1821 υπήρξε κίνημα του έθνους καθολικό. "Όλοι οί Έλληνες, ανεξαρτήτως μορφώσεως, επαγγέλματος ή άπολαβής, έσπευσαν νά μετάσχουν στο κίνημα αυτό, πού θά χάριζε, επί τέλους, στο έθνος τήν έλευθερία του.

Ή έλευθερία ... Ποτέ τό όραμά της δέν είχε πάψει νά φλογίζει τίς καρδιές τών

ραγιάδων. Χρειάστηκαν όμως τέσσερεις αιώνες σκλαβιάς πικρής, για νά δημιουργηθούν οί άντικειμενικές και ύποκειμενικές εκείνες συνθήκες, πού θά επέτρεπαν τήν πραγματοποίηση του μακραιώνου αυτού πόθου τής φυλής.

- Τό 1462, δηλαδή 9 χρόνια μετά τήν Άλωση τής Πόλης, επαναστατεί ή Λέσβος. Ένα χρόνο όμως μετά, τό 1463, ή επανάσταση αυτή καταπνίγεται μέ τήν άποστολή 10.000 γενιτσάρων στο νησί, οί όποιοι κατέσφαξαν χιλιάδες.

- Τό 1463 οί Ένετοί, πού κατείχαν άρκετές πόλεις στην Έλλάδα για έμπορικούς λόγους, ήρθαν σέ διάσταση μέ τούς Τούρκους και άποφασίζουν νά ύποστηρίξουν ένα γενικό επαναστατικό κίνημα τών Έλλήνων. Έτσι και γίνεται. Ξεσηκώνονται οί Έλληνες κυρίως στην Πελοπόννησο και διεξάγουν ένα άγώνα διαρκείας 16 έτών. Τό 1478 όμως ή Τουρκία συνάπτει ειρήνη μέ τή Βενετία και τό έλληνικό επαναστατικό κίνημα καταρρέει.

- Τό 1481 ύποκινείται επαναστατικό κίνημα στην Ήπειρο μέ τούς όπλαρχηγούς Θεοδ. Κλαδά και Θ. Μπούα. Έπαναστατούν 50 κωμοπόλεις και χωριά τής Ήπείρου. Και τό κίνημα αυτό άπέτυχε.

- Τό 1571 μέ τήν ευκαιρία τής ναυμαχίας τής Ναυπάκτου, όπου ό Δόν Ζουάν, ό Αυστριακός, κατετρόπωσε τόν τουρκικό στόλο, ξεσπά νέα επανάσταση στη Ρούμελη και τήν Ήπειρο.

- Τό 1585 επαναστατεί ή Άκαρνανία υπό τόν Άρματολό Θεοδ. Γρίβα. Μαζί του επαναστατούν, τήν ίδια περίπου περίοδο, οί Άρματολοί τής Ήπείρου Μάρκος Πού-

λιος και Μαλάμης. Καταλαμβάνεται και απελευθερώνεται ή Άρτα και οι επαναστάτες φθάνουν πρό των Ίωαννίνων, όπου ή προσπάθειά τους σταματά.

– Τό 1603 έχουμε νέο άπανάστατικό κίνημα, στό όποιο συμμετέχουν και οι Ίππότες τής Μελίττης. Καί αυτό όμως άποτυγχάνει.

– Ό άρχιεπίσκοπος Μάνης Νεόφυτος, τό 1612, γράφει πρός τό δούκα του Νεβέρ: “Έν άγιώ Πνεύματι άγαπητέ και ήμέτερε κουμπάρε... ταχέουν μή βραδύνεις διά τό όνομα του Χριστου... έπαρε καράβι... και κόπιασε”. Έτσι τό 1617 ό Γάλλος δούκας Νεβέρ, έκφράζει τήν έπιθυμία νά βοηθήσει ένα έλληνικό επανάστατικό κίνημα πρός άποτίναξη του τουρκικού ζυγού. Οι “Έλληνες και πάλι ξεσηκώνονται. Άπελευθερώνονται τά Τρίκαλα και οι “Έλληνες μέ επικεφαλής τον έπίσκοπο Τρίκκης (Τρικάλων) και Σταγών Διονύσιο, (τό Σκυλόσοφο), βαδίζουν κατά των Ίωαννίνων, χωρίς όμως άποτέλεσμα.

– Τό 1680 επανάστατεί ή Πελοπόννησος σέ συνεργασία μέ τους Ένετους, κατόπιν έπιστολής, που είχαν άποστείλει στον Ένετό στρατηγό Μοροζίνη οι κάτοικοι τής Μάνης. Έτσι, το 1687 όλόκληρη ή Πελοπόννησος βρίσκεται στα χέρια των Ένετων. Άποτέλεσμα τής έπιτυχίας αυτής ήταν νά μεταφερθεί ή επανάσταση στή Στερεά Έλλάδα. Τό Σεπτέμβριο του 1687 οι “Έλληνες και οι Ένετοί υπό τον Μοροζίνη πολιορκούν τήν Άκρόπολη, όπου είχαν κλειστεί οι Τουρκοί άμυνόμενοι. Τό 1688, όμως, οι Ένετοί εγκαταλείπουν τήν Άττική και οι Τουρκοί επανέρχονται.

Νέες επικλήσεις άποβαίνουν μάταιες. Ό δυτικός χριστιανικός κόσμος δέν άκούει τους θρήνους και τίς ίκεσίες των Έλλήνων. Στίς ψυχές των ραγιάδων γιγαντώνεται ή πίκρα και ή άπελπισία. Τό 1715 ή Πελοπόννησος περιέρχεται και πάλι στους Τουρκοίς.

– Τό 1776 ύποκινείται νέα επανάσταση στήν Ήπειρο, στήν όποία πρωτοστατεί ό Άρματολός Γ. Παπαζώλης.

Ή από μέρους τής Δύσεως εγκατάλειψη των Έλλήνων, τους άναγκάζει τέλος νά εγκαταλείψουν κι αυτοί μέ τή σειρά τους τή Δύση και νά στραφούν πρός τήν Άνατολή. “Οί “Έλληνες” γράφει ό Σάθας, “άρχισαν άποστρέφοντες τό πρόσωπόν των έκ τής Δύσεως και τότε πρώτον ήρξαντο συλλογιζόμενοι τήν έν Άρκτω ύπαρξιν κράτους όμοδόξου, δι’ ού ήδύναντο νά κατορθώσουν τήν απελευθέρωσιν αυτών...” Ή είσοδος τής Ρωσίας στό ιστορικό προσκήνιο και ή έκ μέρους τής άνάληψη των κατά των Τουρκων άγώνων γεμίζει και πάλι τίς ψυχές των άπογοητευμένων από τή Δύση Έλλήνων μέ ένθουσιασμό, τους δίνει νέο θάρρος και καρτερία.

– Τό 1770 φτάνει στήν Έλλάδα μοίρα του Ρωσικού στόλου υπό τό Θεόδωρο Όρλόφ. Οι Μανιάτες επανάστατούν. Καί άμέσως μετά ξεσηκώνονται ή Αιγιάλεια, ή Κορινθία, ή Λιβαδειά, ή περιοχή Βάλτου και Ξηρόμερου, καθώς και τά Σφακιά υπό τό Δασκαλογιάννη.

Κατά τίς παραμονές του κινήματος του 1770 όλόκληρη ή Έλλάδα άντηχούσε και πάλι από τό περίφημο λαϊκό τραγούδι, που εξέφραζε τίς έλπίδες και προσδοκίες του ύπόδουλου γένους:

*Άκόμη τούτ’ τήν άνοιξη,  
ραγιάδες, ραγιάδες,  
τούτο τό καλοκαίρι,  
καυμένη Ρούμελη  
ώσου νάρθη ό Μόσκοβος,  
ραγιάδες, ραγιάδες,  
νά φέρη τό σεφέρι  
Μωριά και Ρούμελη.*

Τό σεφέρι ήρθε πολύ γρήγορα μάλιστα και ύπήρξε φρικτό. Οι εγκαταλειφθέντες από τους Ρώσους “Έλληνες τής Πελοποννήσου ύπέστησαν τά πάνδεινα από τους Τουρκαλβανούς: “Αί ύλικαι ζημίαι εις

αίμα, πλοῦτον, παραγωγικά μέσα, ὑπὴρξαν ἀνυπολόγιστοι. Τεσσαράκοντα χιλιάδες ψυχῶν ἐχάθησαν, πόλεις καὶ χωρία κατεστράφησαν, περιοχαὶ ἠρημώθησαν” λέγει ὁ νεώτερος ἱστορικός συγγραφέας Μ. Σακελλαρίου, ἀναφερόμενος στὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀποτυχόντος κινήματος.

– Τό 1782 μέ ἀφορμὴ τὴν ὑπογραφή τῆς Ρωσσοαυστριακῆς συμφωνίας γιὰ τὴ διάλυση τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ πάλι οἱ Ἕλληνες ξεσηκώνονται μέ τὴν ὑποστήριξη τῆς Μεγάλης Αἰκατερίνης καὶ τὴν παρουσία τοῦ Λάμπρου Κατσώνη. Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ προσπάθεια ἀποτυγχάνει.

– Λίγο μετὰ τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση οἱ Ἕλληνες ἐκκινοῦν νέα ἐπανάσταση στὴ Μάνη μέ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντα. Καὶ ἡ κίνηση αὐτὴ ἐκφυλίζεται.

– Τό 1808 γίνεται νέο ἐπαναστατικό κίνημα στὴν περιοχὴ τῶν Χασιῶν καὶ τοῦ Ὀλύμπου μέ ἐπικεφαλῆς τὸν παπα-Εὐθύμιο Βλαχάβα, τὸ ὁποῖο καὶ ἀποτυγχάνει.

Ὅπως δὴποτε ὅλες αὐτές οἱ ἀπογοητεύσεις εἶχαν τοῦτο τουλάχιστον τὸ καλὸ: ἔκαναν τοὺς Ἕλληνες ν’ ἀντιληφθοῦν ὅτι δὲν εἶχαν τίποτε νὰ περιμένουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Καὶ στὶς δεκαετίες, πού ἀκολούθησαν μέχρι τὸ ξέσπασμα τῆς 25 Μαρτίου, στὶς δεκαετίες αὐτές τῆς χαραυγῆς τοῦ 21, ἔγιναν οἱ μεγάλες μεταβολές στὴν ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων. Ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς ἀπιστίας τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐμπεδώνεται στὶς ψυχές τῶν Ἑλλήνων ἡ πεποίθηση ὅτι τίποτα δὲν εἶχαν νὰ περιμένουν ἀπὸ τοὺς ξένους, κι’ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπιχειρήσουν τὰ πάντα βασιζόμενοι στὸ Θεὸ καὶ τίς δικές τους μόνο δυνάμεις.

– Ἡ ἐπόμενη κίνηση, ὅμως, πού ἦρθε μετὰ ἀπὸ 13 χρόνια, τὸ 1821, πέτυχε. Ἡ πρώτη πράξη τῆς λύτρωσης παίχθηκε στὸ Ἰάσιο τῆς Μολδοβλαχίας καὶ πρωταγωνι-

στές ἦταν ἄνδρες τοῦ Ἱεροῦ Λόχου. Ἡ δεύτερη πράξη στὴν Ἁγία Λαύρα.

Τό θαῦμα, ὅμως, τῆς 25ης Μαρτίου, πού ἀκολούθησε τὴν ψυχικὴ αὐτὴ μεταβολὴ πραγματώθηκε ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τῶν Ἑλλήνων νὰ στηριχθοῦν στὶς ἴδιες τους δυνάμεις. Ἐπρεπε ὅμως καὶ ἡ ἀπόφαση αὐτὴ νὰ βαθρωθεῖ σὲ ἀνάλογη κοινωνικὴ ὑποδομὴ καὶ συγκρότηση.

Ὁ ἐθνικός ἱστορικός Κων. Παπαρρηγόπουλος ἀνασκοπώντας τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἰδίως τὴν περίοδο τῆς ἐθνικῆς χαραυγῆς γράφει: «Ἐάν ἐκάστη ἱστορικὴ περίοδος κρίνεται κατὰ τὰ πράγματα ἅτινα ἐδημιούργησαν, ἀδιστακτως λέγομεν ὅτι... τὸ ἔθνος ἀνεδείχθη ἐν τοῖς χρόνοις τῆς δουλείας ὑπέρτερον ἢ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἐπελευθέρωσης καὶ ἐφεξῆς, διότι ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς δουλείας ἐδημιουργήθησαν αἱ πολεμικαί, αἱ ἀστικαὶ καὶ αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις δι’ ὧν διεξήχθη ὅπως δὴποτε ἡ Ἐπανάστασις, ἐνῶ ἀφ’ ἧς ἐγενόμεθα ἐλεύθεροι δὲν διαπλάσσαμεν νέας δυνάμεις, ἐπιτηδείας νὰ συμπληρώσωσιν καὶ νὰ ἀσφαλίσωσι τὸ ἔργον τῶν πατέρων ἡμῶν.»

Σήμερα μετὰ παρέλευσι τῶσων ἐτῶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ, πού ἔγραφε ὁ Παπαρρηγόπουλος καὶ 177 ἀπὸ τότε, πού ἀρχίσαμε τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας ἐλευθερία, μπορούμε ν’ ἀντικρύσουμε μέ τὸ κεφάλι ψηλά τίς σκιές τῶν πατέρων μας;

Ἡ 25η Μαρτίου τοῦ 1821 εὐαγγελίσθηκε στὸ ἔθνος τὴν ἐκπλήρωση ἑνός πολὺ πλευρου καὶ μεγαλειώδους αἰτήματος.

Καὶ σήμερα πάλι, ἂς μὴ περιμένουμε μόνο ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἄς μὴ στρέφουμε μάτια καὶ διάθεση στὸ τί μποροῦν νὰ μᾶς προσφέρουν οἱ ὀποιοῦδήποτε ἄλλοι ἀκόμα καὶ ἡ πατρίδα μας. Ἄς μᾶς ἀπασχολεῖ πάντα ἡ σκέψη τί μπορούμε νὰ προσφέρουμε στὴν πατρίδα μας ἐμεῖς.

ΑΘΗΝΑ Α. ΚΑΡΑΜΠΕΤΣΟΥ



## ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΜΑΣ

Οι απελευθερωτικοί αγώνες, τούς οποίους ο υπόδουλος Έλληνισμός διεξήγαγε κατά τις περιόδους 1821-28, 1912-13 και 1940-44, είχαν ως αποτέλεσμα την απελευθέρωση του χώρου της σημερινής Έπικρατείας του και την επαναφορά των δικαιών των εις μυριάδας ομοεθνών αδελφών μας, οίτινες, επί πέντε περίπου αιώνας έζησαν δουλείαν σκληροτάτην και άπάνθρωπον.

Μικρός μαθητής των πρώτων τάξεων του Δημοτικού Σχολείου, παρακαλούσα τόν μακαρίτην πατέρα μου, νά μου διηγείται τά των βαλκανικών πολέμων, εις τούς οποίους συμμετέσχεν ως έφεδρος στρατιώτης του πεζικού κατά τάς πολεμικάς επιχειρήσεις των περιοχών Έλασσώνος, Σαρανταπόρου, Παννιτσών, Μπιζανίου-Ίωαννίνων.

Άρκετά χρόνια μετά τάς πατρικάς άφηγήσεις περιήλθε εις χείρας μου ένα πολυτιμώτατο βιβλίον υπό τόν τίτλον «Άναμνήσεις από του 98ου Ύψώματος», του έκλεκτου Έλληνοσ πατριώτου άιμνήστου Άθανασίου Δημ. Τσεκούρα, παλαιμάχου βορειοηπειρώτου και διακεκριμένου στελέχους του «Άπειρωτικού Κομιτάτου», πολλάς και εξαιρετούς υπηρεσίας προσενεγκόντος τούτου υπέρ της έλευθερίας της Άπειρου κατά τούς διεξαχθέντας υπέρ αυτής σκληρούς και μακρούς αγώνας.

Εις τήν έκδοσιν του ως άνω βιβλίου, τά μέγιστα συνετέλεσεν και σπουδαίως συνέδρασε ή ιδιαίτερα φροντίς και επιμέλεια του εκ των άριστων φιλολόγων ιστορικού και παιδαγωγού κ. Άποστόλου Π. Παπαθεοδώρου, Γεν Άπιθεωρητου Μ. Έ.,

συμπατριώτου δέ και στενοῦ φίλου του συγγραφέως.

Έκ του κειμένου λοιπόν του βιβλίου τούτου, έλάβομεν τήν άφορμήν νά σταθώμεν μέ περίσκεψιν και τόν επιβαλλόμενον σεβασμόν εμπρός εις μίαν εξαιρετον προσωπικότητα, στολισμένην μέ άγωγήν, ήθος, άρετήν, άνωτέραν κατάρτισιν, πίστιν, άγάπην και σπανίαν άφοσίωσιν προς τε τήν Έλληνικήν Όρθόδοξον θρησκείαν και τήν Πατρίδα, υπέρ ής τελικῶς, ή υπό άφήγησιν προσωπικότης και διά του βρόγχου της άγχόνης έθανατώθη και δλόκληρος ή πατρική αυτής οικογένεια έτυφεκίσθη.

Ά προσωπικότης αυτή περί της οποίας έφεξής γίνεται λόγος, έφερε τό όνομα Νικολάκη Έφέντης. Τόσον ή άξία της συμβολής του, όσον και τό ύψος της ήρωϊκής προσφοράς του διά τήν πτώσιν του Μπιζανίου και τήν άλωσιν των Ίωαννίνων άτυχῶς άγνωσύνται από τούς περισσότερους των Έλλήνων και δή τούς νεώτερους.

Τό άκολουθοῦν μνημόσυνον των όσων υπέρ της Έλευθερίας της Πατρίδος έργων ή ευγενής, μεγαλόψυχος, ήρωϊκή και γενναία εκείνη φυσιογνωμία του Νικολάκη Έφέντη έπραξεν, ως είναι όχι μόνον βαθεϊά έκφρασις τιμής και έκδηλώσεως άπειριορίστου ευγνωμοσύνης εκ μέρους όλων μας προς τήν ιεράν μνήμην του επί τη συμπληρώσει των 85 χρόνων από του μαρτυρικού θανάτου του, αλλά συγχρόνως και ένα άγγελτήριον μήνυμα προς μίμησιν διά τό μεγάλο και ιερό χρέος, τό όποϊον άπαντες ως Έλληνες, πρεσβύτεροι και νεώτεροι, έχομεν άπέναντι της Πατρίδος.

### **‘Ο Στρατός μας μπροστά στο Μπιζάνι.**

‘Ενώ αί δυνάμεις του Στρατού της Θεσσαλίας, μαχόμενοι από ‘Ελασσώνος και διανύσασαι μέσα σέ 34 ημέρες απόστασιν 448 χ.μ., έφθαναν μέχρι Φλωρίνης, εκκαθαρίζουσαι παντού τό Μακεδονικόν έδαφος από τούς Τούρκους, «ό Στρατός της ‘Ηπειρου» από της κηρύξεως του πολέμου σ’ ένα μήνα και κάτι ημέρες, έφτασε μπροστά στό Μπιζάνι. ‘Εκει όμως κόλλησε για καλά. ‘Εμεινε χωρίς νά μπορέση νά κάνη βήμα, επί δύο μήνες και βάλε, Δεκέμβρη, Γενάρη και μέρες από τόν Φλεβάρη του 1913. Τό ‘Ηπειρωτικό μέτωπο, από μέτωπο ως απασχόληση του τουρκιού στρατού, έγινε κύριο μέτωπο. Καταστρώνονται νέα σχέδια. ‘Επαναλαμβάνονται επιθέσεις και κόντρα επιθέσεις, πέφτουν κορμιά. Τό Μπιζάνι όμως δέν πέφτει.

Στά Πάννενα και στά χωριά σκοτώνουν, καίνε, ρημάζουν τόν κόσμο. Οί κρεμάλες θυμίζουν τσιγκέλια χασάπικα σέ μέρες Λαμπρής... Χωριά όλόκληρα καίονται. Γυναικόπαιδα παίρνουν κυνηγημένα, μεσοχείμωνο τά βουνά. Γέροντες και γερόντισσες κρουσταλλιάζουν μέσα στά χιόνια. ‘Αθώοι σέρνονται σάν τά κοπάδια στή σφαγή από τούς Τούρκους. Τό ντουφεκίδι, τά παιδοσκούσματα, τά ούρλιαχτά, τά μοιρολόγια, σμιγμένα μέ τόν άγριο βοργιά, δίνουν μιά άνατριχιαστική συμφωνία τρόμου και φοβέρας! Τά τρόφιμα λιγοστεύουν. Οί μερίδες μικραίνουν. Τά ταΐνια κόβονται, γίνονται δύο τήν ημέρα, γίνονται ένα και φτάνουν στό κανένα... για τόν πολύ κοσμάκη!

Τό Στρατηγείο μας στό Μπιζάνι, τά μαθαίνει όλα αυτά. Τήν τραγική θέση του πληθυσμού, τά βάρβαρα κατώματα των τούρκων, αλλά και τήν κατάπικρη γεύση της άπάνθρωπης επί τόσα χρόνια τώρα σκλαβιάς ένανω στή σταυρωμένη ‘Ηπειρο. ‘Ο κόσμος έφτασε στό χτένι! ‘Η

κατάσταση έγινε άφόρητη. ‘Ενα μόνον άπομένει. Νά βρούνε οί ‘Ελληνες τρόπο νά πληροφορηθούν από τούς Τούρκους τήν όχύρωση του Μπιζανιού. Πού είχε τή φωλιά της ή «Σκύλλα». Ατή ή άπαίσια και φοβερή «Σκύλλα», πού μάς έφαγε τόσα και τόσα παλληκάργια. Πού μέ τά πυροβόλα της κατέστρεψε τό Σώμα των Γαριβαλδινών. Πού έφαγε τόν ‘Ελληνα ποιητή και άξιωματικό στή μάχη του Δρίσκου Λορέντζο Μαβίλη· πού κατέστρεψε πολλά βαρεία πυρομαχικά του Στρατού μας· πού φύλαγε ή άθεόφοβη μέ τέτοιο τρόπο τά Κατσανοχώρια, ώστε ούτε κουνούπι δέν μπρούσε νά ζυγώση προς τά εκεί.

Ατή άκόμη σταμάτησε τό δρόμο του Στρατού μας για τά Πάννενα και τόν κάρφωσε κάπου δύο μήνες γύρω στά Μπιζανίτικα κοντοβούνια.

### **‘Η «Σκύλλα»**

«Σκύλλα»! ‘Ετσι τήν έλεγαν τότε: Ούτε ή Σκύλλα πού λέει ό παλιός μύθος, τό τέρας μέ τά δώδεκα ποδάρια και τά έξη κεφάλια, δέν της έμοιαζε σέ τίποτα. ‘Η Σκύλλα ή Μπιζανίτικη δέν ήταν ζωντανό. ‘Ηταν τόσα όσα και μία πυροβολαρχία. Κι’ όλα τους ταχυβόλα, τά πιό τέλεια κανόνια εκείνης της έποχής. ‘Η Σκύλλα του Μπιζανιού στήν τόσο φοβερή δουλειά της, είχε δύο γερές άβάντες: Τήν κρυψώνα της και τήν κασίδα του Μπιζανίτικου τοπίου, μέ τήν άπέναντί του Τσουκά. Σ’ αυτά τά δύο καμουφλαρίσματα της χρωστάει τό θρύλο της και τίς επιτυχίες της για τήν καθυστέρηση της άλλωσής των ‘Ιωαννίνων.

### **‘Η Έντολή του Στρατηγείου**

Λιγόλογη, παγερή ή έντολή του Στρατηγείου έφτασε σέ μάς, άφηγείται ό συγγραφεύς, τά τέσσαρα υπεύθυνα στελέχη της ‘Επιτροπής του ‘Ηπειρωτικού Κομι-



τάτου, πού εύρίσκοντο εις έπαφήν μέ τό Στρατηγειον και τά όποια ήσαν: Οί Μητροπολίτης Γερβάσιος 'Ωρολογᾶς (1864-1916) 'Ιωάννης Χαντέλης 'Υποπρόξενος, 'Ιωάννης Λάππας 'Υποπρόξενος Γαλλικού Προξενείου και 'Αθανάσιος Τσεκούρας, άσχολούμενος μέ τά χρηματιστηριακά. 'Η άνωτέρω έντολή έλεγε: «'Εξακριβώσατε πού ακριβώς εύρίσκονται τά ταχυβόλα «Σκύλλα».

Τό βράδυ τής ίδιας ήμέρας κάναμε σύσκεψη στή Μητρόπολη. Παρόντες έκ τών άνωτέρω είμεθα τρεις: 'Ο Δεσπότης, ό Χαντέλης και έγώ (ό 'Αθάν. Τσεκούρας) πού μίλησα τελευταίος. Μετά διάλογον Δεσπότης και Χαντέλης έμειναν σύμφωνοι ότι αυτή ή δύσκολη δουλειά θέλει άνθρωπο μέ εύελξία πού νά μπορη νά πάρη και νά δώση μυστικά, στρατιωτικά σχέδια, χάρτες, πληροφορίες. Και τέτοιος άνθρωπος πρέπει νά είναι άξιωματικός του τουρκικού στρατού και μάλιστα όχι όποιος κι' όποιος, αλλά ένας πού ξέρει τά μυστικά του 'Οχυρού, πού μπορεϊ νά τά μάθη. Αυτός θά κάνη τή δουλειά, αλλά πού θά τον βρούμε;

– Αυτός πού θά μπορούσε νά μᾶς βοηθήση ύπάρχει τούς άπήτησα.

– Ποιός είναι;

– 'Ο Νικολάκη 'Εφέντης!

Μέ κύτταξαν και οι δυό μέ γουρλωμένα μάτια και στόματα άνοικτά για κάμποση ώρα. Τ' όνομα, πού ξεστόμισα βρόντηξε στ' αυτιά τους σαν τό σφυρί στ' άμόνι.

– Τρελλάθηκες Τσεκούρα; Μοϋ λείει ό Χαντέλης.

– Δέν τρελλάθηκα.

– Καλά, σέ τουρκο άξιωματικό θ' αναθέσουμε τέτοια δουλειά; Για όνομα του Θεου! Τόν Νικολάκη 'Εφέντη πού προτείνεις, προσπαθήσαμε κι' άλλη φορά νά τον συναντήσουμε, αλλά δέν μπορέσαμε. Αυτός είναι άπλησίαστος. Θά καοϋμε!

– Δέν θά καοϋμε του λεώ. Φτάνει νά βρούμε τον τρόπο νά τον πλησιάσουμε και ή δουλειά μας θά πάη καλά.

### **'Ο Νικολάκη 'Εφέντης**

Τριαντάρης τήν ήλικία, λεπτοκαμωμένος, κοντόσωμος, στενοπρόσωπος, μέ μουστάκι και μάτια μαϋρα και ξεϋπνα. 'Ο ιατρός Βλαχόπουλος από τό Μέτσοβο τον γνώρισε κάποτε μέ τό επώνυμο Τσεπτσίδης. Στά Πάννενα πού έμενε ήταν γνωστός μέ τό όνομα του Νικολάκη 'Εφέντη. 'Ηταν λοχαγός του Μηχανικού στον τουρκικό στρατό. Κατήγετο από τήν 'Αγκυρα. 'Εκει είχε τούς γονεις του και πέντε άδελφές μόνιμα έγκατεστημένους. 'Ηταν 'Ελληνες και Χριστιανοί. Τελείωσε τό «Ζωγράφειο Γυμνάσιο» στην Πόλη και έν συνεχεία σπούδασε στο Μόναχο τής Γερμανίας μηχανικός. Περαιτώσας τάς σπουδάς του και επιστρέψας έκ Γερμανίας, κατετάγη στον τουρκικό στρατό. Προς τιμήν του και επαιδόν του διετήρησε άσβεστη τήν πίστιν του και προς τήν χριστιανικήν θρησκείαν του και προς τήν 'Ελληνικήν Πατρίδα του.

Στά Πάννενα ήταν πολύ γνωστός. Σέ τοϋτο βοήθησε πολύ ή όλη διαγωγή του και ή χαρακτήρας του. 'Ανθρωπος κλειστός, όλιγόλογος και πολύ μετρημένος στα λόγια του και στα έργα του. Μέ τούς χριστιανούς Παννιώτες δέν είχε καμία επαφή. Ζούσε πάντα μόνος και ήταν άπλησίαστος. Στά Πάννενα βρέθηκε όταν τά 'Οχυρά του Μπιζανίου κατασκευάστηκαν από τον Γερμανό φόν Γκόλτς, κοντά στον όποιον εργάστηκε.

'Αμα τελείωσε ή κατασκευή του έργου του 'Οχυρού, ό φόν Γκόλτς έφυγε, ένω ό Νικολάκη 'Εφέντης έμεινε στα Πάννενα και τοποθετήθηκε συντηρητής του 'Οχυρού.

'Εκει τον βρήκε και ή πόλεμος του 1912. 'Εκει και ή άπελευθέρωση αιχμάλωτο.

## Τό Κυνηγητό τοῦ Νικολάκη

Μέ τήν ἐντολή τοῦ Δεσπότη καί τοῦ Χαντέλη στήν τσέπη, ἔβαλα ὅλα τά δυνατά μου νά ἀνταμώσω μέ κάθε τρόπο τόν Νικολάκη Ἐφέντη, τόν ἀπλησίαστο καί μονόχωνο.

Μετά ἀπό πολλές προσπάθειες τόν ἀνταμώνω τάχα μ' τυχαία, στό στενό πού ἦταν ἡ παλιά «Καπλάνειος Σχολή» καί τό «Ἐλισσαβέτιο Παρθεναγωγεῖο». Μόλις τόν εἶδα, τρέχω, μπαίνω μπροστά του, τόν σταματῶ καί τοῦ λέω: «Συγχώρα με Νικολάκη Ἐφέντη μ'. Σέ ξορκίζω σ' ὄνομα τῆς Πατρίδος μας, σ' ὄνομα τῶν ὁσίων καί τῶν ἱερῶν τοῦ Ἔθνους μας!

– Τί τρόπος εἶν' αὐτός; Μέ διακόπτει αὐστηρά ὁ Νικολάκης. Θά σέ καταγγείλω στίς Ἀρχές.

– Πά μένα δέν μέ νοιάζει, τοῦ λέω. Κάνε με ὅ,τι καταλαβαίνεις. Σέ παρακαλῶ ὅμως, νά περάσης ἀπό τόν Δεσπότη, θέλει νά σέ δῆ.

Μόλις ὁ Νικολάκης ἄκουσε γιά τόν Δεσπότη, μαλάκωσε. Ἐγινε ἀρνί. Ἡ ἀγριὰ-δα ἔφυγε ἀπό τό πρόσωπό του καί ἡ ματιά του ἡμέρεψε.

– Καί πῶς μπορῶ ἐγώ νά ἰδῶ τόν Δεσπότη;

– Αὐτό εἶναι δική μου δουλειά. Ἐλάτε αὔριο ἅμα νυχτώση στό δρόμο τοῦ Ναοῦ τῆς Μητροπόλεως. Θά εἶμαι ἐκεῖ καί νά μ' ἀκολουθήσης.

–

### Ὁ Νικολάκης στόν Δεσπότη

Τήν ἄλλη μέρα τό βράδυ ἢ νύχτα κι' ἐγώ ἀνταμωθήκαμε κοντά στή Μητρόπολη. Ἐκεῖ σέ λίγο ἦρθε κι' ὁ Νικολάκης. Φοροῦσε πολιτικά. Δέν ἀλλάξαμε κουβέντα. Ἦταν ἀχρηστη, ἴσως δέ καί ἐπικίνδυνη. Μπροστά ἐγώ καί πίσω ὁ Νικολάκη Ἐφέντης. Οἱ πόρτες τῆς αὐλῆς τῆς Ἐκκλησίας ἦταν μισάνοιχτες.

Ἐτσι εἶχα προειδοποιήσει νά μείνουν. Μπήκαμε στήν αὐλή τῆς Ἐκκλησίας,

ἀποφύγαμε τήν κυρία εἴσοδο, ἀνεβήκαμε τή σκάλα πού εἶναι πίσω ἀπό τήν Ἐκκλησία καί πήγαμε ἴσια στό Δεσποτικό, ὅπου μᾶς περίμενε ὁ Δεσπότης Γερβάσιος. Χαιρετήσαμε, τόν παρουσίασα καί ἔκλεισα τήν πόρτα. Ἐμειναν οἱ δύο τους καί τά εἶπαν κάπου μισή ὥρα. Ὅταν βγήκαν, ὁ μέν Δεσπότης συνέχισε τήν κουβέντα του μέ τόν Ἐπίσκοπο Δαδώνης, πού τόν εἶχε ἐπισκεφθῆ ἑνωρίτερα ἀπό μᾶς, ἐνῶ ὁ Νικολάκης ἦρθε κοντά μου καί χαμηλόφωνα μοῦ εἶπε:

– Ὁ Δεσπότης μοῦ τά εἶπε ὅλα καί ὅτι εἶσαι ἀνθρώπος τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης. Ἄς δοῦμε τώρα τί μποροῦμε νά κάνουμε.

– Θέλομε, Νικολάκη Ἐφέντη, τό Σχεδιάγραμμα τῶν ὄχυρῶν τοῦ Μπιζανίου καί πρό παντός τῆς «Σκύλλας» πού κάνει μεγάλη ζημιά στό Στρατό μας. Ἡ καταστροφή τῆς θά συντομεύση τό πέρασμα τοῦ Μπιζανίου.

– Τώρα δέν μπορῶ μοῦ λέει ὁ Νικολάκης. Αὔριο ὅμως θά πάω στό Μπιζάνι καί σέ ὀχτώ μέρες θά γυρίσω καί θά σοῦ τά φέρω ὅλα αὐτά πού γυρεῦεις.

Ἐτσι μοῦ εἶπε καί ἔτσι ἔκαμε.

Σέ ἑννέα μέρες, ὁ Νικολάκης, περνώντας ἀπό τό μαγαζί μου, μοῦ ἔδωσε τό Σχέδιο, πλούσιο σέ λεπτομέρειες καί ὀδηγίες γιά ὅλα τά καθέκαστα εἰπώντας μου καί μερικά ἀκόμα μέ τό στόμα καί ἔφυγε ἐν τάχει.

Πῆγε στή δουλειά του σάν νά μή συνέβη ἀπολύτως τίποτε. Τό σχέδιο τοῦ ὄχυρου τοῦ Μπιζανίου τό κρυμμένο τώρα μέσα στή στρωματιά ἀπό τό σαμάρι, ἐνός «γαΐδαρου» ὅπως οἱ ἀδελφοί μας Κύπριοι ἀποκαλοῦν τό ὑπομονητικό αὐτό τετράποδο, ταξίδευε μέ ἀνθρώπο τοῦ Κομιτάτου γιά τό Στρατηγεῖο μας. Ὁ ἀνθρώπος μέ τό ὑπομονητικό τετράποδό του, θά τό παρέδιδε στόν Μαλάμο, τόν ἀρχηγό τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων. Κι' ἀπ' ἐκεῖ θά ἔφτα-

νε στό Στρατηγείο μας μ' άλλον τρόπο. Έτσι ακριβώς καί έγινε...

Έπί τέλους, ή φωλιά τής «Σκύλλας» έγινε γνωστή. Μέ τό Σχεδιάγραμμα του Νικολάκη καί τίς σχετικές πληροφορίες του παλαιότερες καί κατοπινές γιά τήν πτώση του Μπιζανίου, τό Στρατηγείο μας δέν άφησε νά χαθή καιρός. Έή φωλιά τής «Σκύλλας» χτυπήθηκε άλύπητα. Έγινε στάχτη καί παλιοσίδηρα καταστραβωμένα.

Τό Στρατηγείο μας, εκτιμώντας τή συμβολή του Νικολάκη Έφέντη στό «μούγγαμα» τής «Σκύλλας», έξακολουθεί νά διηγείται ό συγγραφέας του βιβλίου μās στέλνει συγχαρητήριο μήνυμα καί μās παρακαλεί νά του τό διαβιβάσουμε. Ό Νικολάκης κατενθουσιασμένος άπό ίκανοποίηση καί χαρά μαθαίνει τά νέα άπό μās καί άπό τούς Τούρκους καί νάσου κι' έρχεται στό μαγαζί μου.

– Ρώτησε, μου λέει, τό Έπιτελειό, άν θέλν νά λιποτακτήσω. Έή πρότασή του φθάνει τήν ίδια μέρα.

Τό Έπιτελειό παρακαλεί τόν Νικολάκη Έφέντη νά μείνη στή θέση του καί νά στέλνν ήσες πληροφορίες χρήσιμες μαθαίνει. Αυτό καί γίνεται. Ό Νικολάκης μένει στή θέση του καί συνεχίζει νά στέλνν πληροφορίες στό Στρατηγείο ώς τό τέλος τών έπιχειρήσεων. Μία άπό τίς πιό σπουδαίες πληροφορίες ήταν εκείνη που τούς είπε: νά μή γίνη ή έπίθεση του Έλληνικού Στρατού άπό τό άριστερό τών Τούρκων. «Τά Πάννενα θά πέσουν» τούς είχε παραγγείλει «μόνον μέ χτύπημα άπό τά δεξιά του Τουρικού Στρατού».

### Τό Τελικό Γιουρούσι

Τό Μπιζάνι χτυπιέται άπό τά πλευρά, κυκλώνεται, άχρηστεύεται σάν όχυρό, άφήνεται πίσω. Ό Στρατός μας προχωρεί τώρα προς τά Πάννενα άπό τήν καμποδιά. Προχωρεί, κι' οί Τούρκοι φεύγουν

σάν τά σκιαγμένα άγρίμια. Μαζεύονται στά Πάννενα. Τρέχουν νά βρούν τόπο νά σταθούν καί νά κρυφτούν. Τρύπα γιά νά τρυπώσουν νά «λαιάσουν» φίλο τους χριστιανό νά τούς γλυτώση.

Ό Έσάτ Πασάς ζητάει άνακωχή. «Δέχονται» τώρα, λέει, νά παραδώση τήν πόλη. Τώρα, που του τήν παίρνει ό Στρατός μας μέ τό σπαθί του. Τά Πάννενα γίνονται λεύτερα στίς 21 του Φλεβάρη.

Αυτό, που δέν γινόταν κοντά δυό μήνες ώς προχθές, γίνηκε τώρα σέ δυό μέρες.

Έθλημα μ' ένα νικημένο, τόν Τούρκο, καί μέ δυό νικητές. Τόν Νικολάκη Έφέντη καί τό Στρατό μας.

Ό πρώτος έδωσε τά σχέδια καί τίς πολύτιμες πληροφορίες του. Κι' ό δεύτερος τά έφάρμοσε σωστά καί παλληκαρίσια.

Έή Γαλανόλευκη κι' όχι τό μισοφέγγαρο κυματίζει σήμερα ύπερήφανη καί έπιβλητική

### Κι' ό Νικολάκη Έφέντης τί απέγινε;

Έπέρασαν οί τρείς πρώτες ελεύθερες μέρες. Τά μαγαζιά δουλεύουν κανονικά.

Ένα πρῶί βλέπω καί μπαίνουν μέσα οί τρείς έπιτελικοί του Στρατού μας. Ό Δούσμανης, ό Έξαδάκτυλος κι' ό Μεταξάς. Τούς έφερε ό Θεοδωρίδης.

– Θέλουμε τόν Νικολάκη Έφέντη, μου λέν, τόν γυρεύει ό Διάδοχος. Που μπορούμε νά τόν είδοποιήσουμε;

– Δέν τόν είδα καθόλου, τούς άπαντώ. Θά κυττάξω όμας νά τον βρω καί θά του πω τήν παράκλησή σας. Έφυγαν.

Σέ λίγο νάσου κι' ό Νικολάκης. Κούτσαινε έλαφρά. Τόν είχε κυπήσει στό πόδι βλήμα όβιδας.

– Σέ γυρεύει ό Διάδοχος Κωνσταντίνος, του λέω. Θέλει νά σ' ευχαριστήση γιά τή μεγάλη βοήθεια, που μās έδωσε στο Μπιζάνι καί νά σέ ρωτήση σάν τί καλό θά ήθελες νά σου κάνη.

– Δέν θέλω τίποτα! μού ἀπαντᾶ ἀφοῦ σκέφθηκε λίγο. Ἔχω γονεῖς καί πέντε ἀδελφές στήν Ἄγκυρα. Τί θά γίνουν ἅμα οἱ Τοῦρκοι μάθουν τά δικά μου; Τό μόνο πού θέλω, εἶναι νά μέ πιάσουν κι' ἐμένα αἰχμάλωτο πολίτη κι' ὅταν ὑπογραφή εἰρήνη, νά ἐπιστρέψω στούς δικούς μου. Μοῦ φτάνει ἡ ἱκανοποίηση, πού αἰσθάνομαι γιά τήν ὑπηρεσία πού πρόσφερα καί γ' ὡ στήν ἀγαπημένη μου πατρίδα.

– Μήπως σοῦ χρειάζονται χρήματα; Τόν ρωτῶ.

– Ὅχι! Τί νά τά κάμω; Ἔχω νά λάβω τόσους μισθοῦς! Μοῦ φτάνουν. Κι' αὐτά πού νά τά ξοδεύσω;

Ἡ ἐπιθυμία τοῦ Νικολάκη Ἐφέντη ἱκανοποιήθηκε ἀπό τό Στρατηγεῖο μας. Τόν ἔστειλε κι' αὐτόν αἰχμάλωτο στήν Ἀθήνα μαζί μέ τόν Ἐσσάτ Πασᾶ καί ἄλλους Τοῦρκους ἀξιωματικούς. Ἔμειναν ὅλοι στό «Ἀκταῖον» στό Φάληρο, ὡς τήν ὑπογραφή τῆς εἰρήνης καί τήν ἀνταλλαγῆ τῶν αἰχμαλώτων.

Ἔτσι κι ἔγινε. Μόλις ὑπογράφηκε ἡ εἰρήνη, οἱ Τοῦρκοι ἀξιωματικοί μέ τόν Ἐσσάτ Πασᾶ –μαζί κι' ὁ Νικολάκη Ἐφέντης– γύρισαν στήν Πατρίδα τους. Ἐκεῖ ὁ Νικολάκη Ἐφέντης, ὁ ἥρωας τοῦ Μπιζανιοῦ πλήρωσε ἀκριβᾶ τήν ὑπηρεσία, πού πρόσφερε στήν πραγματική του Πατρίδα τήν Ἑλλάδα.

Οἱ Τοῦρκοι ἔμαθαν ὅτι αὐτός εἶναι ἐκεῖνος, πού εἶχε δώσει στό Ἑλληνικό Στρατηγεῖο τά σχέδια τοῦ ὄχυρου τοῦ Μπιζανιοῦ καί τόν τιμώρησαν πολύ αὐστηρά. Τόν πέρασαν ἀπό στρατοδικεῖο. Τόν κατεδίκαναν σέ θάνατο γιά ἐθνική προδοσία– καί ὕστερα ἀπό φοβερᾶ βασανιστήρια τόν κρέμασαν στή Σμύρνη. Τήν ἴδια τύχη εἶχε καί ἡ πατρική του οἰκογένεια, ὁ πατέρας του, ἡ μητέρα του καί οἱ πέντε ἀδελφές του. Τούς σκότωσαν ὅλους ὡς προδότας.

Τό μυστικό τοῦ ὄχυρου τῆς «Σκύλλας», ἔπαψε νά εἶναι μυστικό ἀπό τότε

πού ἔφτασε στ' αὐτιά κάποιου δημοσιογράφου. Κοντοφώτης λέγονταν. Τόν εἶχε ἀνταποκριτῆ της στά Πάννενα ἢ Ἀθηναϊκή ἐφημερίδα «Πατρίς» καί τῆς τῶστειλε. Ἐκεῖνη τῶγραψε ἀβασάνιστα καί μαθεύτηκε. Τό μάθανε κι' οἱ Τοῦρκοι καί ξέκαμαν μέ τόν τρόπο πού γράψαμε τόν ἥρωα τοῦ Μπιζανιοῦ Νικολάκη Ἐφέντη καί τήν οἰκογένειά του.

Ὁ «Νικολάκη Ἐφέντης» ἔκανε τό καθῆκον του πρὸς τήν Ἑλληνική Πατρίδα μας, ὅπως τοῦ τό ζήτησαμε καί μέ τό πάρα πάνω μάλιστα. Ἐμεῖς ὅμως τί κάναμε ἀπέναντί του; Κάναμε ὅτι ἔπρεπε τότε, ὥστε καί αὐτόν καί τήν οἰκογένειά του νά τοῦς προφυλάξουμε ἀπό τό μεγάλο κακό πού τοῦς βρῆκε γιά χατῆρι μας; Γιατί νά φτάση τό μυστικό στούς Τοῦρκους καί νά μή τό παρουμε μαζί μας στόν τάφο μας, ὅσοι τό γνωρίζαμε; Καί ἀφοῦ τό ἀνεπανόρθωτο ἐκεῖνο κακό τῆς καταστροφῆς των ἔγινε τότε γιατί δέν τιμοῦμε ἔκτοτε, καί γιατί καί τώρα δέν τόν ἔχουμε τιμήσει ὡς Κράτος καί ὡς Ἔθνος; Γιατί τόν ἀληθινόν καί ἀνώτερον ἐκεῖνον ἄνθρωπον πού πέθανε σκλάβος μέ τήν ἄσβεστη φλόγα «Ἑλλάδα» στήν καρδιά, ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες, ἐν συνεχείᾳ τῆς «θανατικῆς κρεμάλας του» νά τόν ἔχουμε θαμένον μέσα σέ τόση ἀπέραντη ἀχαριστία καί ἀγνωμοσύνη, χωρίς καθόλου νά φοβούμαστε, μήπως μέ τήν στάση μας αὐτή καί μέ τόν καιρό, τά δυό αὐτά στοιχεῖα, συμπεριφορᾶς καί καιρός, γίνουν νεροποντή, γίνουν δρολάπι ἀτέλειωτο, πού κάποια μέρα θά σβήσουν καί θά ἐξαφανίσουν τίς τόσες ἄλλες φλόγες πού καῖν' ἀκόμη ἄσβεστες σέ χώματα Ἑλληνικά, μά ξενοπατημένα;

ΑΓΓΕΛΟΣ Ι. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

## ΤΑ ΝΗΣΤΗΣΙΜΑ

Πετούσαμε μέ τήν 'Ολυμπιακή. Διαδρομή, 'Αθήνα-Τίρανα. Ήρθε ή ώρα του φαγητού. Δύο εϋγενικές αεροσυνοδοί (χόστες στά ελληνικά) άρχισαν νά σερβίρουν. Τό μενού, ως συνήθως. Κάποιο ψαρικό, κάποιο κρεατικό παρασκεύασμα, σαλάτα, γλυκό.

Πατί τά λέω αυτά; Πατί ήταν 5 'Ιαγουαρίου, παραμονή των Φώτων. Μεγάλη νηστεία. 'Ακόμη και για τούς μή θρησκευομένους. Μιά νηστεία σχεδόν καθολική στην 'Ελλάδα. Και ή ελληνική 'Ολυμπιακή τήν άγνοεί. Δέν έχει καν μία έναλλακτική λύση.

Κρατήσαμε μόνο τό ψωμί και τόν καφέ. Στην έρώτηση της έκπληκτης αεροσυνοδού εξηγήσαμε τό λόγο.

- "Έχετε δικηο, μάς είπε. Τό είχα ξεχάσει. (Φυσικά και νά τό θυμόταν δέν θά άλλαζε ή κατάσταση). "Ομως, πρόσθεσε, "άσθενής και όδοιπόρος...". Τό μόνον "άρθρον πίστεως" πού γνωρίζουν όλοι οι "Έλληνες άνεξαιρέτως, πιστοί και μή πιστοί (πρό παντός αυτοί). Και τό χρησιμοποιούν... ad hoc.

Νά ήταν άραγε ή πρώτη φορά πού έγινε αυτό; Δέν νομίζω. Δέν σέβονται τίς νηστείες, φυσικά, όλοι οι "Έλληνες. Και πολλοί εκ των σεβομένων, είναι όπαδοί του "άσθενής και όδοιπόρος".

'Υπάρχουν όμως και νηστεύοντες. 'Αλλά δέν ύπάρχει κάτι νηστήσιμο νά τούς προσφέρη ή ελληνική εταιρία στό ελληνικό έδαφος. 'Η όποια δέν άγνοεί μόνο (θά μπορούσα νά πώ και περιφρονεί) τήν έπίσημη θρησκεία, αλλά και τούς πελάτες της.

Διότι, ή προσφορά ενός νηστήσιμου μενού παραμονή των Φώτων, είναι και θέ-

μα έμπορικης πολιτικής. Πολλές αεροπορικές εταιρείες φροντίζουν νά ίκανοποιούν τίς απαιτήσεις των 'Εβραίων πελατών τους σέ θέματα φαγητού. Πατί ή ελληνική αεροπορική εταιρεία (τουλάχιστον αυτή) νά μή σεβασθή τούς νηστεύοντες "Έλληνες όρθοδόξους πελάτες της; Και έπαναλαμβάνω είναι πολλοί.

'Η διαφήμιση είναι ό κεντρικός άξονας γύρω από τόν όποιον κινούνται οι διάφορες επιχειρήσεις. Για σκεφθήτε, θέμα διαφήμισης της 'Ολυμπιακής τά νηστήσιμα μενού. «'Αρκεί νά τό δηλώσετε κατά τήν έκδοσιν του εισιτηρίου σας, και θά έχετε ένα ώραίοτατο νηστήσιμο γεύμα». Χρυσές δουλειές ή 'Ολυμπιακή.

'Αρκεί βεβαίως νά γίνη όλο αυτό, μετά γνώσεως όρθοδοξίας. Μή τό κάνουν σαν τήν διευθύντρια ενός έλβετικού οικότροφείου ή όποια, γνωρίζοντας ότι ή 'Ελληνίδα συνεργάτις της νήστευε τήν Μεγάλη Σαρακοστή, κάθησε και έτοιμάσε, για νά τήν ευχαριστήση, ένα κέικ βουτύρου μέ μπόλικη σοκολάτα γάλακτος. Σκέτος πειρασμός. Και ήταν μεγάλη ή απογοήτευσίς της όταν έμαθε ότι τό κέικ αυτό ανήκε στην κατηγορία των άπηγορευμένων.

Λέτε ή 'Ολυμπιακή νά ακολουθήση μέν τήν συμβουλή μου για νηστήσιμα μενού, αλλά από θρησκευτική άγνοια νά τήν πάθη σαν τήν έλβετίδα διευθύντρια του οικότροφείου; Δέν τό φαντάζομαι. Στο κάτω-κάτω, άς προσλάβη και ένα... θρησκευτικό σύμβουλο. Είναι της μόδας. Και παράλληλα, θά βολέψη και κάποιον ήμέτερο. «Τά κέρδη, δαπάναις κτώνται».

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

## ΣΧΟΛΙΑ

### Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ

Στις 24 'Ιανουαρίου ή Χριστιανική Ένωση 'Επιστημόνων όργάνωσε στην αίθουσα του «'Αποστόλου Παύλου» (Καρύτση 14) ήμερίδα με θέμα: «'Η σύγχρονη 'Ελληνίδα και τά προβλήματά της».

'Η ήμερίδα περιελάμβανε τίς έξής τέσσαρες εισηγήσεις:

α) «Κακοποίηση τίς γυναίκα» με εισηγήτρια την κα Καλλιόπη Σπινέλη, καθηγήτρια 'Εγκληματολογίας

β) «Καταστρατήγηση τών νομοθετηθέντων δικαιωμάτων τίς γυναίκα» με εισηγήτρια την συμβολαιογράφο κα Πόπη Παπαγεωργίου

γ) «'Αγωγή και παιδεία για την όλοκληρήση τίς γυναίκα» με εισηγήτρια την φιλόλογο κα Σοφία Παπαδημητρίου-Πετρόγλου και

δ) «'Η γυναίκα φορέας άνόδου τίς κοινωνίας» με εισηγήτρια την φιλόλογο κα Χρυσάνθη 'Ασπώτη.

'Η ήμερίδα έσημείωσε έπιτυχία έξ έπόψεως παρουσίας μελών και φίλων τίς 'Ενώσεως μας και συμμετοχής των είς την συζήτηση.

'Από τά έκτεθέντα στίς ώς άνω εισηγήσεις προκύπτει ότι παρά τά έπιτεύγματα του φεμινιστικού κινήματος, τόσο στό θεσμικό πλαίσιο, τό όποιο εξασφαλίζει την νομική ίσότητα τών δύο φύλων, όσο και στην προσαρμογή τών κοινωνικών άντιλήψεων, στό πνεύμα αυτής τίς ίσότητας, παρατηρούνται σε άρκετά εύρεια κλίμακα περιπτώσεις κακοποιήσεως και

καταστρατηγήσεως τών νομοθετηθέντων δικαιωμάτων τίς γυναίκα, έπακόλουθο τίς γενικής ήθικης κρίσεως, την όποια άντιμετωπίζουν οι σύγχρονες κοινωνίες. Τοúτο σημαίνει ότι δέν άρκει ή νομοθετική κατοχύρωση τών δικαιωμάτων αυτών, αλλά απαιτείται ή ούσιαστική βελτίωση του ήθικου κλίματος στα εύρύτερα κοινωνικά στρώματα, πράγμα τό όποιο είναι τό αίτημα τών καιρών μας και τό χρέος τών πιστών.

Τό τελευταίο συνεπάγεται μεταξύ τών άλλων και την πνευματική καλλιέργεια τίς σύγχρονης 'Ελληνίδα, προκειμένου να συμβάλει στην άντιστροφή του άρνητικού κλίματος που έπικρατεί και να γίνει συντελεστής άνόδου τίς κοινωνίας.

Και αυτό είναι ή σπουδαιότερη έκδήλωση του χριστιανικού φεμινισμού. 'Ο άγώνας όχι για να έπικρατήσουν ώρισμένα φεμινιστικά συνθήματα, αλλά για να σωθεί και να προοδεύσει ό όλος πολιτισμός μας με την συμβολή τίς γυναίκα. Μιά τέτοια άποστολή άποτελεί εκείνο τό όποιο ό 'Άλεξ. Τσιριντάνης όνόμαζε δημιουργικό φεμινισμό.

### «ΓΙΑ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΙΑΤΑ»

Οί γενεές έρχονται και παρέρχονται, πάντοτε όμως παραμένει ζωτικό τό πρόβλημα τίς πνευματικής τροφοδοσίας και του όρθου προσανατολισμού τίς έκάστοτε νέας γενεάς.

Σέ αυτήν την έπιταγή άνταποκρινόμενες οι εκδόσεις «Συζήτησις» έκυκλοφό-

ρησαν στά τέλη του περασμένου έτους σέ δεύτερη έκδοση τό βιβλίο του μακαριστού καθηγητή και πνευματικού οδηγού της νεότητας 'Αλεξάνδρου Τσιριντάνη μέ τίτλο: «Γιά τά έλληνικά νιάτα».

Τό περιεχόμενο του βιβλίου αυτού άπαρτίζεται από ραδιοφωνικές όμιλίες πού είχε κάνει κατά καιρούς ό άείμνηστος καθηγητής ειδικά για τους νέους, τους όποιους άγαπούσε και «έπιθυμούσε νά τους μεταδώσει ό,τι άνώτερο και ευγενέστερο έπαλε μέσα του και νά μεταλαμπαδεύσει εκείνο πού όχι μόνον έπίστευε, αλλά και από την πείρα της ζωής είχε αισθανθεί και έλέγξει σά τό γερό θεμέλιο και τόν κύριο συντελεστή της έπιτυχίας στην ζωή», όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στον πρόλογο του βιβλίου αυτού.

Στά περιεχόμενα του βιβλίου θά βρει ό αναγνώστης «άπόψεις» για τίς σχέσεις των γενεών και την συνάντηση των ήλικιών, για την ανάγκη του πνευματικού προσανατολισμού του νέου ανθρώπου, την αξιολόγηση του ιστορικού παρελθόντος και ειδικότερα εκείνο του γένους μας, για τά κριτήρια της άληθινής πρόοδου και τό μέλλον της έπιστήμης, για τό νόημα της Παιδείας και τόν ύγιη φεμινισμό, για τό μέλλον του Χριστιανισμού και για την άγωνιστική πορεία του νέου ανθρώπου.

'Απόψεις, οι όποιες άν και έχουν διατυπωθεί πριν από δύο και πλέον δεκαετίες δέν έχουν χάσει την επικαιρότητά τους γιατί άπηχούν σέ Θεία προστάγματα και ως έκ τούτου βοηθούν τόν σύγχρονο νέον, ό όποιος κατά κοινήν όμολογίαν αντιμετώπιζει μεγάλους πειρασμούς και προκλήσεις ζώντας σέ μίαν άποχριστιανοποιημένη κοινωνία, για νά χαράξει όρθή πορεία στην ζωή.

Γιά τους λόγους αυτούς όφείλουμε νά επαινέσουμε την πρωτοβουλία των εκδόσεων «Συζήτησις» για την επανέκδοση

του βιβλίου αυτού, πού άποσκοπεί στην προβολή των χριστιανικών άληθειών στην σύγχρονη νεολαία μας αλλά και σέ κάθε άνθρωπο πού επιδιώκει την ύπέρβαση της κρίσεως και την δημιουργία ενός καλύτερου μέλλοντος.

## ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Τόν μήνα αυτόν τό έθνος εορτάζει την 177 έπέτειο της Παλιγεννεσίας του. Στά χρόνια αυτά πού έχουν μεσολαβήσει έκτοτε οι έλληνοτουρκικές σχέσεις έχουν περάσει από πολλές φάσεις, χωρίς νά μπορεί νά πεί κανείς, ότι ή σημερινή κατάσταση είναι από τίς καλύτερες. Προφανώς δέν είναι ανάγκη νά παραθέσουμε τά μεγάλα και μικρά γεγονότα και τίς έν γενει τουρκικές επιδιώξεις για νά καταδείξουμε, ότι ή άντιπαλότητα των δύο έθνοτήτων ύφίσταται και στίς ημέρες μας και μάλιστα σέ έκδηλο βαθμό.

Γιά τόν λόγο αυτό ήταν δικαιολογημένος ό προβληματισμός και ή συζήτηση πού έγινε πρό διμήνου στην Βουλή για τά διδακτικά βιβλία της 'Ιστορίας στην Μέση εκπαίδευση και ειδικότερα για παραλείψεις στό περιεχόμενο αυτών σέ κορυφαία ιστορικά γεγονότα, τά όποια άφορούν στίς συγκρούσεις των δύο λαών, όπως εκείνα της άλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως και της Μικρασιατικής καταστροφής. Από την συζήτηση αυτή και την άπάντηση του άρμοδίου ύπουργού προέκυψε ότι κατά την συγγραφή των βιβλίων αυτών έλήφθη ύπ' όψη σχετική οδηγία της ΟΥΝΕΣΚΟ, σύμφωνα μέ την όποία ή διδασκαλία της 'Ιστορίας πρέπει νά γίνεται μέ τέτοιο τρόπο, ώστε νά άποφεύγεται ή καλλιέργεια σωβινιστικού κλίματος και ή έξαψη του φανατισμού σέ περιπτώσεις μακροχρόνιας έχθρότητας μεταξύ γειτονικών λαών.

Κανείς δέν ἀμφισβητεῖ τήν καλή πρόθεση τῶν συντακτῶν τῆς ὁδηγίας αὐτῆς, ἢ ὁποία ὅμως μπορεῖ νά ἐφαρμοσθεῖ μόνον σέ περιπτώσεις, κατά τίς ὁποῖες οἱ ἀντιπαλότητες αὐτές μεταξύ ὁμῶρων κρατῶν ἔχουν ξεπερασθεῖ, ὅπως π.χ. μεταξύ Γερμανῶν καί Γάλλων καί ἀποτελοῦν ἕνα θλιβερό παρελθόν καί αὐτό ὄχι πάντως μονομερῶς.

Στήν περίπτωση ὅμως τῶν ἑλληνοτουρκικῶν σχέσεων ἡ καθημερινή πράξη μαρτυρεῖ γιά τό ἀνθελληνικό πνεῦμα πού ἐπικρατεῖ στή γειτονική χώρα καί τό ὅποιο ὅπωςδήποτε δέν εἶναι ἄμοιρο τῆς παρεχόμενης ἀπό αὐτήν παιδείας καί εἰδικότερα τῆς διδασκαλίας τῆς Ἱστορίας.

Συνεπῶς, ἀνεξάρτητα ἀπό ὁποιοσδήποτε ὁδηγίες τῆς ΟΥΝΕΣΚΟ ἡ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας στά σχολεῖα μας πρέπει νά βασίζεται στήν καταγραφή τῶν αὐθεντικῶν ἱστορικῶν γεγονότων, χωρίς παραλείψεις, πού συνιστοῦν παραποίηση αὐτῆς, γιά λόγους ἀφ' ἑνός γνώσεως τῆς ἀλήθειας, καί ἀφ' ἑτέρου γιά τήν ὀρθή ἐκτίμηση τῆς σημερινῆς πραγματικότητας, σέ σχέση μέ τίς προθέσεις τῶν γειτόνων μας, ὅπως αὐτές προκύπτουν ἀπό τήν σημερινή των στάση, ἀλλά καί ἀπό τό ἀπώτερο ἱστορικό παρελθόν αὐτῶν.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ  
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε

---

## 1821 Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Κάποιαν αὐγή  
κροκάτη – χρυσορόδινη αὐγή  
στήν Ἅγια Λαύρα, ὁ δικέφαλος  
χτυπάει τά φτερά τά λαβωμένα  
κι' ἀστράφτουν πάλες,  
καί βροντοῦν οἱ κερανοί τοῦ 21.

Φλάμπουρα ἔστησε ὁ Μωρηᾶς,  
Πορτάζει ἡ Ρούμελη  
καί χίλια  
Ψαρᾶ καί Χάνια τῆς Γραβιάς  
πάλες καί καρνοφίλια.

Τ' ἄρματολίκι, ἡ κλεφτουργιά  
(στήθη γερά, δασά – λιόκαντα – μαυρισμένα)  
μ' αἷμα κερδᾶν τήν λευτεριά, μέ κόκκαλα σπαρμένα.

Ἑλλάδα ὁ πόθος σ' ὁ κρυφός  
σπίθα, αἰῶνες, σκεπασμένη –  
Ἦρθ' ἡ στιγμή  
π' ἄστραψε κι' ἔλαμψε καί φώτισε κατάλαμπρα τήν Οἰκουμένη.

ΣΤΕΦ. ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ





## ΕΠΙΚΑΙΡΑ

### ΕΤΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Τό έτος 1998 είναι αφιερωμένο στά 200 χρόνια από τή γέννηση του Διονυσίου Σολωμού. Πολλά θά γραφτούν και θά λεχθούν. Ήδη άρχισαν τά πρώτα δημοσιεύματα πρίν ακόμη τελειώσει τό 1997. Μορφές σάν τό Σολωμό άποτελοϋν σημαντικά όρδóσημα όχι μόνο για τούς σκοπούς πού έξυπηρετεί ή ποίηση, αλλά και για τή θεματολογία πού καταξιώνει τήν δημιουργία του ποιήματος, του πεζού λόγου, τή λογοτεχνία γενικότερα. Ίσως μέ τόν τρόπο αυτό βρεθεί τρόπος έπαναπροσδιορισμού του ρόλου του λογοτέχνη στην νεώτερη Έλλάδα πού φαίνεται νά χάνει τά βήματά του.

### ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΒΑΝΔΑΛΩΝ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Έπιδρομή βανδάλων στά σχολεία χαρακτηρίζεται πιά ή κάθε φορά πού προκύπτει από τίς διάφορες καταλήψεις πού προκαλοϋν άνυπολόγιστες ζημιές στίς αίθουσες διδασκαλίας, τά γραφεία και τόν έξοπλισμό των σχολείων. Μόνον σ' ένα Γυμνάσιο στην Άθήνα τό ύψος των ζημιών άνήλθε στά 80 έκατομμύρια δραχμές. Τό ποιός πληρώνει είναι γνωστό: «Ο κυρίαρχος λαός». Μήπως πρέπει νά βρεθεί κάποιος τρόπος πού, πρώτον νά διδάξει στους καταληψίες ότι ή φθορά ξένης περιουσίας, πού είναι και αυτή του Δημοσίου, τιμωρείται, και πράγματι νά

τιμωρηθούν κάποιοι νεαροί πού νομίζουν πώς μπορεί νά κυβερνήσουν μέ τή βία και τήν τρομοκρατία; Και Ίσως ή ζημιά νά καταλογίζεται, νά κατανέμεται και νά πληρώνεται από τούς γονείς και κηδεμόνες των άνηλικών μαθητών πού προβαίνουν στίς καταλήψεις και στίς καταστροφές. Γίναμε χώρα καταστροφική και αυτό τό όφείλουμε σέ μερικά άνώριμα παιδιά πού παρασύρονται από σκοπιμότητες πού έξυπηρετοϋν κάποια συμφέροντα. Άλλωστε τό ότι ή έλευθερία διακινήσεως των ιδεών γίνεται μέ φθορές και βία είναι συνθήματα πού ξεπεράστηκαν. Κάποτε πρέπει και οι κυβερνώντες νά αναλάβουν εϋθύνες τίς όποιες φαίνεται ότι φοβούνται.

### ΚΑΤΕΚΑΨΕ ΤΗ ΓΗ Η ΑΠΛΗΣΤΙΑ

Τό 1997 άνακηρύσσεται έτος πυρκαγιών ως άποτέλεσμα τής άλόγιστης άνθρώπινης δραστηριότητας μέ στόχο τό κέρδος. Οι περισσότερες και μεγαλύτερες καταστροφές σημειώθηκαν στην Βραζιλία, όπου οι φλόγες έλαβαν έκταση έως και 10.000 μιλίων. Τή δεύτερη έκταση έχει ή Ίνδονησία. 40.000 άτομα όδηγήθηκαν σέ νοσοκομεία. Μεγάλες έκτάσεις καταστράφηκαν στην Παπούα, Νέα Γουινέα, τήν Κολομβία, Άφρική, Άυστραλία και τή Ν. Εϋρώπη, όπου και ή Έλλάδα. Τό συμπέρασμα είναι ότι «οί πυρκαγιές προήλθον από άλόγιστη άνθρώπινη δραστηριότητα μέ στόχο τό κέρδος». Κάτι ξέρουμε κι έμεις στην Έλλάδα γι' αυτό.

## ΕΤΟΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Ἀνακηρύχθηκε ἔτος ποιότητας τό 1998. Ἔτσι διαβάσαμε καί ἀπορήσαμε. Διαχωρισμός λοιπόν **"ποσότητας"** καί **"ποιότητας ζωῆς"**. Προσφέρεται ὑποτίθεται ποσότητα καί λείπει ἡ ποιότητα; Πού εἶδατε τήν ποσότητα ὅταν οἱ ἐπιχειρήσεις καθημερινά κλείνουν καί ἡ κατανάλωση δέν ἔχει τή δύναμη νά ἀπορροφήσει τήν ὑπάρχουσα παραγωγή; Οἱ οικονομικές δυνατότητες δέν ἐπαρκοῦν ἀκόμη καί γιά τίς στοιχειώδεις ἀνάγκες.

Καί ἀκόμη τί ἐννοοῦμε ὅταν λέμε ποιότητα ζωῆς; Καί κυρίως ποιά προσπάθεια κάνουμε γιά τή βελτίωσή της;

Ἡ ποσότητα ζωῆς θά εἶχε κι αὐτή ἀξία ἂν συμβάδιζε μέ τήν ποιότητα. Καί αὐτό δέν μπορεῖ νά γίνει ἂν ὁ ἄνθρωπος τῶν ἡμερῶν μας δέν ζήσει μιά ἡγεσία πού ἐνδιαφέρεται πραγματικά γιά τόν τόπο μας καί βέβαια ἀπό πολίτες μιᾶς κοινωνίας πού πιστεῦει σέ ἠθικές ἀρχές πού ἀντλοῦν τή δύναμή τους ἀπό θεϊκό κῦρος καί ὄχι ἀπό ἀνοχές, ἐνοχές, νόμους καί διατάγματα καί ἀποφάσεις πού ἀγνοοῦν τήν παρουσία τοῦ πνευματικοῦ "ἀνθρώπου".

Τί ὀφελεῖ ἡ ποσότητα, κι ἂν ὑπῆρχε, ὅταν λείπει ἡ ποιότητα τῆς ζωῆς;

### ΤΙΜΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΥΤΕΚΝΟ ΙΕΡΕΑ

Τιμητική ἐκδήλωση γιά τόν πολύτεκνο ἱερέα ὀργανώθηκε ἀπό τήν Ἑταιρεία

τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ σέ συνεργασία μέ τόν Ἀνθρωπιστικό Σύνδεσμο Ἀθηνῶν στήν αἴθουσα τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ στίς 2 Φεβρουαρίου.

Μετά ἀπό εἰσήγηση τοῦ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας καθ. κ. Νικολάου Μπρατσιώτη καί ἕνα χαιρετισμό ἀπό τόν ἐκπρόσωπο τοῦ Ἀνθρωπιστικοῦ Συνδέσμου Ἀθηνῶν κ.Κ. Γερακανάκη, μίλησε ὁ Ἀρχιμανδρίτης π. Ἡλίας Μαστρογιαννόπουλος.

Ὁ π. Ἡλίας ἀναφέρθηκε στή διδασκαλία τῆς Βίβλου γιά τήν τεκνογονία, παρέθεσε στοιχεῖα γιά τήν σοβαρότητα τοῦ δημογραφικοῦ προβλήματος στή χώρα μας καί προέβαλε τήν προσωπικότητα τοῦ πολύτεκνου ἱερέα, πού διδάσκει μέ τό παράδειγμά του. Πρόβαλε ἐπίσης παραδείγματα πολυτέκνων οἰκογενειῶν ἀπό τήν ἐκκλησιαστική καί τήν εὐρωπαϊκή ἱστορία καί τόνισε τήν ἀνάγκη κρατικῆς μέριμνας καί σχετικῆς νομοθεσίας γιά ἐπιδόματα καί ἀδειες σέ πολύτεκνες μητέρες.

Στή συνέχεια ἔγινε βράβευση 25 ὑπερπολυτέκνων ἱερέων μέ τό ἀναμνηστικό μετάλλιο τῆς 125ηρίδος τῆς Ἑταιρείας τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ, εἰδικό ἀναμνηστικό δίπλωμα καί ἀντίτυπο τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Ἡ ἐκδήλωση αὐτή ἀποτελεῖ σημαντική συμβολή στήν ἀντιμετώπιση τοῦ δημογραφικοῦ προβλήματος πού σήμερα εἶναι τό ὑπ' ἀριθμ. 1 πρόβλημα τῆς πατρίδος μας.

Σ.Β.Π.

**«AKTINES».** Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τήν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανική Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδός Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καί Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ιατριδῆς, Παρθενόνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρχ. 200. Ἐτησίᾳ συνδρομῇ, ἐσωτερικοῦ δρχ. 2000, ἐξωτερικοῦ 20 \$ U.S.A. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτήν τὸ δικαίωμα νά μὴ δημοσιεύῃ ἢ νά συντέμῃ κατὰ τὴν κρίσιν της οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δέν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ διβλιοκρισία δέν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Μάρτιος 1998

# ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Γ. ΒΕΡΙΘΗ  
ΑΝΑΦΟΡΕΣ

## ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Κεφάλαια από την ιστορία της τέχνης και μάλιστα της ελληνικής, της οποίας οι κλασικές περιόδοι, αρχαία και βυζαντινή, είναι οι γενέτειρες, κατά μέγα μέρος, των νεωτέρων λογοτεχνιών.

\*\*\*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ  
Πρωτοπρεσβυτέρου  
Καθηγητού Πανεπιστημίου  
**ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ  
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ  
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ**

Ἐναφορὰ στὶς διάφορες πτυχές  
τῆς Ἱστορίας, τῆς Θρησκείας, τοῦ ἠθους  
καὶ τῆς πολιτισμικῆς κληρονομίᾳς τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

\*\*\*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ  
Πρωτοπρεσβυτέρου  
Καθηγητού Πανεπιστημίου  
**ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ**

Θεολογία - Ἱστορία - Παιδεία

\*\*\*

HANS KILLIAN  
**ΠΙΣΩ ΜΑΣ ΣΤΕΚΕΙ Ο ΘΕΟΣ**  
Μετάφραση Ἀγλαΐας Μπίμπη - Παπασυροπούλου

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»  
Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283



## «ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

## ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πὸν ὑπάρχουν σήμερα.

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α΄	.....1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β΄	.....1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Α΄	.....1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β΄	..... 1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ	..... 1000
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (γιὰ ἀγόρια ἀπὸ 16 ἐτῶν καὶ ἄνω)	..... 1500
ΕΓΚΟΛΠΙΣΤΗΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ	..... 100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ	..... 1000
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ	..... 1000
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ	..... 500
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ	..... 500
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	..... 800

Οἱ συνδρομητὰ τῶν «Ἀκτίνων» πὸν ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευθοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν στὸ τηλέφωνο 32 23 560.